

**Daan Ebben
20040517
Universiteit Gent
Masterproef Geschiedenis**

Migratie vanuit lokaal perspectief: een analyse van de sociale dynamiek van migratie naar Amerika vanuit Vrasene

**Promotor Dr. Frank Caestecker
Masterproef ingediend tot het behalen van de graad van master in de geschiedenis
Academiejaar 2008-2009**

Inhoudstafel

Inleiding	p4
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	p6
Hoofdstuk 2: Literatuuroverzicht	p11
Hoofdstuk 3: België	p16
Hoofdstuk 4: Verenigde Staten	p25
Hoofdstuk 5: Emigratie vanuit België	p35
Hoofdstuk 6: Emigratie naar de VS vanuit Oost- Vlaanderen	p45
Hoofdstuk 7: Emigratie naar de VS vanuit Vrasene	p51
Hoofdstuk 8: Besluit	p66
Bibliografie	p69
Bijlagen	p74

Dankwoord

Voor we aan het onderzoek beginnen, wil ik een woordje van dank richten aan mijn promotor Dr Frank Caestecker, gespecialiseerd in migratie. Hij heeft me steeds hulp geboden wanneer ik daar naar vroeg.

Verder wil ik ook Jan Olsen, conservator en archivaris van het gemeentelijk archief en documentatiecentrum van Melle, bedanken. Hij heeft me daar wegwijs gemaakt en goed geholpen bij enkele praktische zaken.

Inleiding

Emigratiebewegingen zijn niet eenduidig te noemen. Ze bevinden zich op een snijpunt tussen staat; samenleving en individu. Zo kunnen we de emigratiebeweging naar de Verenigde Staten tijdens de 19de en het begin van de 20ste eeuw niet afdoen als een vlucht van arme boeren vanuit achtergestelde regio's in Europa naar de Nieuwe Wereld, waar de mogelijkheden ongelimiteerd zouden zijn. De waarheid is altijd een stuk complexer en waarschijnlijk niet te achterhalen, als die waarheid al ooit bestaan heeft. Hierop worden we gewezen door John Bodnar. Uit zijn onderzoek blijkt dat zo'n emigratiestroom naar de Verenigde Staten, niet alleen afhing van de aantrekkingskracht van het succesvolle Amerikaanse industriële kapitalisme, maar ook van transformaties die plaatsvonden in het thuisland. Migranten kwamen vaak vanuit specifieke regio's, op specifieke momenten.¹ Hetzelfde kapitalisme dat in Amerika zijn opgang kende, zorgde voor grootscheepse sociale en economische veranderingen in Europa. Deze gevolgen waren zeker niet voor iedereen zo positief.

Volgens Bodnar zorgde het kapitalisme voor twee grote veranderingen in de thuislanden van de emigranten. Ten eerste zorgden goedkoper vervaardigde producten, dankzij een uitgebreid transportnetwerk vanuit de industriële centra, voor een ondermijning van de economische basis van de onafhankelijke ambachtsman en de thuisarbeid, deze vorm van arbeid was vooral belangrijk voor landbouwfamilies die zo hun inkomsten konden opkrikken. Ten tweede zorgde de opkomst van industriële steden ervoor dat er grote nieuwe markt was voor landbouwproducten. Daardoor onderging ook de landbouw een schaalvergroting. Daarnaast werd er sterk gespecialiseerd. De kleine zelfvoorzienende boeren waren hier het slachtoffer van.² Deze twee processen lagen vaak aan de basis van emigratiestromen.

Omdat emigratie zo'n complex proces is, zullen we proberen om alle factoren aan bod te laten komen. Een emigrant vertrekt vaak om economische redenen, maar kan ook vertrekken om de dienstplicht te ontlopen, om schandalen te vermijden, voor het avontuur of om aan het gerecht te ontsnappen. Maar hetgeen we vaak uit het oog verliezen is dat het zeker en vast geen pleziereisje is.³ Het zijn voor de personen in kwestie vaak emotioneel zware momenten. Misschien ziet men zijn of haar familie of vriendenkring nooit meer terug, net zoals je geboortedorp of je geboorteland. Een

---

¹ Bodnar, J. (1985). *The transplanted: A history of immigrants in urban America*. Bloomington: Indiana University Press: p 54.

² Bodnar, J. (1985). *The transplanted: A history of immigrants in urban America*. Bloomington: Indiana University Press: p 55.

³ Musschoot, D. (2020). *Wij gaan naar Amerika: Vlaamse landverhuizers naar de Nieuwe Wereld: 1850-1930*. Tiel: Lannoo: p 101.

emigrant heeft dus meestal een dwingende reden om het land te verlaten. Maar ze hebben allen wel iets gemeen. Allen proberen ze een beter bestaan op te bouwen.

Het onderwerp van deze masterproef is de emigratie vanuit Vrasene, een deelgemeente van Beveren, naar de Verenigde Staten in de periode van 1899 tot 1914. In hoofdstuk een gaan we na hoe het proces van migratie zich laat beïnvloeden door beleids-, sociaal-economische- en individuele factoren. Om migratie een theoretische basis te kunnen geven, gaan we speuren in artikels van Douglas Massey. Op het einde van het onderzoek gaan we na of ze enige houvast bieden voor de emigratie vanuit Vrasene. In het tweede hoofdstuk nemen een kijkje in de literatuur over emigratie vanuit België. Dit doen we ten eerste om een idee te krijgen van de verschillende invalshoeken op emigratie en om ons wat te inspireren. Ten tweede is het ook belangrijk dat we een gemeente uitkiezen waarover nog geen uitgebreide studies voor handen zijn. Dit om evidente redenen. In het derde hoofdstuk bekijken we de sociaal-economische context en het emigratiebeleid van België in de 19de en begin 20ste eeuw. Zo proberen we het belang en de invloed van de economie en het beleid van een regering na te gaan. Deze factoren kunnen een grote rol spelen wanneer het gaat om de pushfactoren. Hoofdstuk vier draait om dezelfde redenen, maar nu onderzoeken we de sociaal- economische situatie en het immigratiebeleid van de Verenigde Staten en hun invloed op de pullfactoren. Eenmaal aangekomen in het vijfde hoofdstuk, kunnen we beginnen aan de eigenlijke emigratie. In dit hoofdstuk bekijken we de totale emigratie vanuit België naar de Verenigde Staten in al zijn facetten. Daarna begint het echte onderzoekswerk in hoofdstuk zes, vooral gebaseerd op de Venesoenrapporten. Deze rapporten, opgesteld door Eugène Venesoen geven ons een unieke kijk op de emigratie naar de Verenigde Staten vanuit België. Het belang van deze rapporten is nauwelijks te overschatten. De keuze van periode van deze masterproef hing er zelfs van af. Verder vinden we hier meer over terug. In dit hoofdstuk nemen we de emigratie vanuit Oost- Vlaanderen onder de loep en rechtvaardigen we zo de keuze voor emigratie uit de gemeente Vrasene als onderzoeksvoorwerp. In het daaropvolgende hoofdstuk zeven schetsen we een beeld van deze gemeente en onderzoeken we de emigratie tussen 1899 en 1914 vanuit Vrasene naar de Verenigde Staten. In het besluit blikken we terug op het onderzoek en proberen we de theoretische kaders aan de resultaten te koppelen. Hiermee hopen we een inzicht te verschaffen over de emigratiebeweging vanuit Vrasene aan het begin van de 20ste eeuw. Wat houdt het begrip emigratie allemaal in, wie waren de emigranten aan het begin van de 20ste eeuw en waarom zochten ze hun heil elders?

Hoofdstuk 1

Theoretisch kader

Inleiding

Als men zich wil uitlaten over internationale migratiestromen, moet men zich ook afvragen hoe deze beïnvloed worden door beleids-, sociaal-economische- en individuele factoren. Dit is zeker geen makkelijke vraag en er bestaat dan ook geen consensus te over in de literatuur. Om deze invloed beter te begrijpen, hebben we nood aan theoretische kaders. Een overzicht van deze kaders is dus onvermijdelijk. De artikels *Theories of international migration: a review and appraisal* (Massey, ea.,1993) en *An evaluation of international migration theory: the North American case* (Massey, ea.,1993) bieden ons zo'n overzicht aan.

In deze artikels stellen de auteurs dat internationale migratie een van de basis structurele kenmerken van bijna alle geïndustrialiseerde landen geworden is. De meeste van deze ontwikkelde landen zijn multiculturele samenlevingen geworden. Toch blijft de theoretische basis om deze krachten te begrijpen zwak. Men blijft in 19^e eeuwse concepten, modellen en veronderstellingen denken. Vandaag de dag is er niet een, coherente theorie van de internationale migratie. De theorieën die er blijven grotendeels geïsoleerd van de anderen. Jammer genoeg zal men daardoor nooit de trends en patronen in de internationale migratie ten volle begrijpen. Migratie is complex van nature uit en heeft daarom een behoefte aan een theorie die variëteit aan perspectieven en veronderstellingen kan integreren. Doel van deze artikels is om een beter inzicht te verschaffen in en het beter begrijpen van trends en patronen in de internationale migratie. Door deze opsomming kan men de voornaamste theorieën makkelijker integreren in zijn onderzoek.

Naast de verschillende theorieën, gebruiken de auteurs nog een andere opdeling, namelijk die tussen theorieën die het ontstaan van een internationale migratiestroom proberen te verklaren en theorieën die proberen verklaren waarom een bepaalde internationale migratiestroom blijft aanhouden of groter wordt. Een niet onbelangrijk verschil.

Het ontstaan van een internationale migratiestroom

De theorieën die hieronder besproken worden, proberen te verklaren waarom bepaalde internationale migratiestromen ontstaan. Elke theorie vertrekt hierbij vanuit verschillend wereldbeeld.

Neoklassieke theorie (neoclassical economics theory)

Is waarschijnlijk de oudste en best gekende theorie. Was oorspronkelijk bedoeld om de arbeidsmigraties te verklaren. Volgens deze theorie is internationale migratie het gevolg van geografische verschillen in de voorraad en de vraag naar arbeid. Als gevolg van deze verschillen zijn er landen met hoge lonen en landen met lage lonen. Dit verschil in loon zorgt ervoor dat arbeiders migreren van lage loonlanden naar hoge loonlanden. Resultaat van deze beweging is dat de lonen in de kapitaal arme landen terug stijgen en de lonen in de kapitaal rijke landen terug dalen, respectievelijk door een afnemende en toenemende voorraad aan arbeid. Dit zou dan terug leiden tot een evenwicht. Deze theorie heeft het denken over migratie danig beïnvloed en was de basis voor het migratiebeleid in vele landen.

Enkele veronderstellingen: internationale migratie wordt dus veroorzaakt door verschil in lonen, migratie zal niet gebeuren als er geen verschil in lonen is, migratiestromen van hoogopgeleide werknemers zijn een uitzondering en kunnen in de tegengestelde richting (van niet opgeleiden) plaats vinden. De arbeidsmarkt is het mechanisme bij uitstek en de manier voor regeringen om migratie te beïnvloeden is via deze arbeidsmarkt.⁴

Men kan deze theorie ook vanuit micro-perspectief bekijken. Deze komt grotendeels overeen met de voorgaande, maar men heeft daar het micro economisch model van individuele keuze bij gevoegd. Elke migrant is een rationele actor en migreert omdat de uitkomst van zijn kostenbaten analyse positief is bij een verplaatsing. Ook vanuit dit perspectief hangt migratie vooral samen met verschillen in lonen, alleen vertrekt men hier dus vanuit het individu en de kostenbaten analyse die hij of zij maakt. Inwoners van eenzelfde land kunnen dus verschillende uitkomsten hebben. Dit verklaart bijvoorbeeld waarom er zoveel glasblazers naar Amerika trokken. Men betaalde daar een veel hoger loon voor de job van glasblazer.⁵

New economics of migration

De *New economics of migration theory* kwam er als reactie op de neoklassieke theorie en heeft al een andere rol voor het individu weggelegd. Hier ging men er vanuit dat het niet individuele actoren zijn die de beslissing om te migreren maken, maar dat het gaat om groepjes mensen die verbonden

---

⁴ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 433.

⁵ Fones-Wolf, K (2004). Transatlantic craft migrations and transnational spaces : Belgian window glass workers in America 1880-1920, *Labor history* vol 45, pp. 299-321.

zijn met elkaar. Typische voorbeelden zijn families of huishoudens. In deze groepjes maakt men gezamenlijk beslissingen en niet alleen om het inkomen zo hoog mogelijk te houden, maar ook om de risico's, die verbonden zijn met de economie (niet alleen in verband met de arbeidsmarkt, wel met allerlei vormen van marktfalen), zo klein mogelijk te houden. Individuen zijn niet in staat om die risico's te controleren. Gezinnen zijn daar beter toe in staat. Naast deze risico's wordt er ook gekeken naar het relatieve inkomen van een gezin. Hierbij wordt het inkomen van het gezin vergeleken met de inkomens van de gezinnen die zich in dezelfde 'klasse' of 'groep' behoren. Als het relatieve inkomen zeer laag is, kan het gezin sneller de neiging hebben om te migreren. De beslissing mag in deze theorie wel bij het gezin liggen, maar de invloed van het individu blijft groot op dit niveau. Bij deze theorie sluit het begrip kettingmigratie het beste aan. Daarbij heeft men het over de keuze van sociale groepen en niet over die van individuen.⁶

Dual labor market theory

De *Dual labor market theory* ontkent noch bevestigt dat actoren zelf rationele beslissingen maken. Men besluit dat migratie vooral gebaseerd is op de vraag van samenlevingen. De vraag naar migranten is een structureel kenmerk van de economie, hierdoor spelen enkel pull factoren een grote rol. De lonen van ongeschoolde arbeiders in landen die migranten ontvangen stijgen niet, want dit wordt tegengegaan door sociale en institutionele mechanismen. Dit heeft ook te maken met het niet meer kunnen motiveren van de eigen bevolking voor deze jobs en dus het verschil in status. Regeringen hebben liever niet teveel invloed op migratiestromen want om echt iets te kunnen veranderen, zou de economische organisatie aangepast moeten worden. Hier zijn de inzichten niet langer gebaseerd op beslissingen van individuen en stelt dat internationale migraties het gevolg zijn van de intrinsieke arbeidsvraag van de moderne industriële samenlevingen. Ook de invloed van de staat op migraties wordt dus genuanceerd.⁷

World systems theorie

De *world systems theorie* is voornamelijk gebaseerd op het werk van Wallerstein. De internationale migratiestromen vinden hun oorsprong niet in een tweedeling van de nationale economieën zoals de vorige theorie beweerde, maar in de structuur van de wereldmarkt. De penetratie van de

---

⁶ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 434.

⁷ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 440.

kapitalistische economie in de niet-kapitalistische samenlevingen (op jacht naar hogere winsten), creëert een mobiele bevolking die geneigd is om te migreren. De kapitalistische economieën zijn op zoek naar land, ruwe materialen, arbeid en nieuwe afzetmarkten. Vroeger zorgde het koloniale systeem ervoor dat men een goedkope toegang had tot deze elementen, nu wordt dit mogelijk gemaakt door neokoloniale regeringen en multinationals. Volgens de werelddysteemanalyse is de migratie een natuurlijk resultaat van het proces van het kapitalisme. De werelddysteemanalysten leggen een grote rol weg voor de de zogenaamde ‘wereldsteden’. Vanuit dit relatief klein aantal wereldsteden wordt de wereldeconomie gestuurd. In deze centra zijn banken, financiële instellingen, administratie en high-tech productie geconcentreerd. Doordat de hoog opgeleide werknemers hier ook geconcentreerd zijn, is er een grote vraag naar laag opgeleide werknemers. Er moet wel nog gewerkt worden aan de definiëring van deze wereldsteden, want hier blijft men nogal vaag. Men stelt dus dat internationale migratie volgt uit de politieke en economische organisatie van de expanderende wereldmarkt. Het heeft weinig te maken met het verschillen in lonen of arbeidsplaatsen tussen landen, het volgt uit de dynamiek en de structuur zelf. Ook hier kan een individu geen rationele keuze maken, meer nog, zijn gedrag wordt volledig gedetermineerd door grotere processen, zoals de dynamiek van de markt en de structuur van de wereldeconomie.⁸

Het bestendigen van internationale migratiestromen

Volgende theoriën hebben het niet over het ontstaan van internationale migratiestromen, maar proberen te verklaren waarom deze stromen verder kunnen uitbreiden.

Network theory

In de *Network theory* is er sprake van netwerken die bestaan uit een aantal interpersoonlijke banden die migranten, oud-migranten en niet-migranten verbinden door middel van vriendschap, verwantschap of afkomst van een gezamenlijke gemeenschap. Deze banden zorgen ervoor dat er meer mensen willen migreren nadat de migratie eenmaal gestart is, want deze banden verlagen de risico's en de kosten.⁹

Institutional theory

---

⁸ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 444.

⁹ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): pp 448- 449.

De *Institutional theory* heeft het over private organisaties en vrijwillige verenigingen die verschijnen als de migratie eenmaal op gang gebracht is. Deze lopen uiteen van humanitaire organisaties tot ondernemers op de zwarte markt. Allen probeerden ze migranten toegang tot het land te verlenen, zowel legaal als illegaal.¹⁰

Cummulative causation theory

Hier stelt men dat internationale migratie zichzelf voorziet van nog meer migratie. Migratie wordt na verloop van tijd vanzelf aantrekkelijker. Dit proces wordt cummulatieve oorzakelijkheid genoemd. Elke migratie zorgt namelijk voor een veranderde sociale context. Sociale wetenschappers hebben tot nu toe zes sociaaleconomische factoren, die migratie op een cummulatieve manier beïnvloeden, besproken. Als eerste hebben we de distributie van inkomen, als men ziet dat de inkomens van families met emigranten omhoog gaat, zijn er meer geneigd om ook te migreren. Het tweede is de verdeling van land. Hoe meer mensen migreren, hoe meer fondsen om nieuw land te verwerven. Het derde is de organisatie van de agrarische productie, migranten hebben minder arbeidskrachten nodig omdat ze sneller geld hebben voor kapitaal inclusieve methodes in vergelijking met blijvers. Het vierde heeft te maken met de cultuur. Men wil de levensstijl waarmee men in contact gekomen is overnemen. Het vijfde is de regionale verdeling van kapitaal. Door migratie wordt het onderwijsniveau naar boven getrokken, wat mensen een grotere reden tot migreren naar een stedelijke omgeving geeft. De laatste is 'social labeling'. Bepaalde jobs worden 'gelabeled' als migrantenjobs, waardoor minder mensen uit het land zelf de job willen doen.¹¹

Conclusie

De auteurs zelf komen tot de conclusie dat alle bovenstaande vooronderstellingen, assumpties en hypothesen niet inherent contradictorisch zijn, maar dat ze toch geheel verschillende implicaties op bijvoorbeeld het beleid kunnen hebben.

Met bovenstaande korte bespreking van theorieën is niet mijn bedoeling één theorie te kiezen, maar eerder om de complexiteit van het te bespreken onderwerp weer te geven. Er bestaan grote meningsverschillen over de rol en het belang en de invloed van het individu, het beleid of socio-

---

¹⁰ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 450.

¹¹ Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): p 451.

economische factoren inzake beginnende migratiestromen. Een veelheid van factoren kunnen aan de start van een migratiestroom staan. Daarmee zal verderop in dit onderzoek rekening gehouden worden door zoveel mogelijk factoren te bespreken en in ogenschouw te nemen.

Hoofdstuk 2

Literatuuroverzicht:

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een korte blik geworpen op wat er vandaag allemaal te vinden is in de vakliteratuur over emigratie in België, de Vlaamse emigratie rond de overgang van de 19^e eeuw naar de 20ste eeuw naar de Verenigde Staten in het bijzonder. Dit overzicht biedt zeker geen volledige opsomming van werken in verband met emigratie, maar heeft als doel een korte stand van zaken aan te bieden.

Een stand van zaken

Tot in de jaren '80 was het terrein van emigratie, en migratie in het algemeen, nog bijna onontgonnen gebied. Zo stelde ook Stols in 1985.¹² Sindsdien kreeg het onderzoek naar emigratie heel wat meer aandacht. De interesse groeide vooral bij lokale heemkundige kringen en bij studenten. De persoonlijke of familiale migratie-ervaring was in veel gevallen de aanleiding. Maar deze interesse brak niet door bij historici in Vlaanderen¹³.

Een prima literatuuroverzicht over emigratie in Vlaanderen voor de 20ste eeuw, wordt ons aangeboden door Caestecker in *“De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek”*. Wat de grensoverschrijdende emigratie betreft blijken er, mede dankzij de toegenomen mobiliteit, verschillende bestemmingen te zijn. Vlamingen vertrekken naar Nederland, Duitsland en Frankrijk, maar ook verder van huis naar Canada, Brazilië, Argentinië en de Verenigde Staten. Van al deze bestemmingen was Frankrijk de populairste onder de migranten, maar het was de trans-Atlantische migratie en niet de continentale migratie die het meeste aandacht in de literatuur kreeg. Binnen deze trans-Atlantische migraties kreeg de emigratiestroom naar Canada de meeste belangstelling. Belangrijk hierbij zijn de politieke band tussen Quebec en Franstalig België en het Canadese immigratiebeleid dat bewust emigranten uit West-Europa aantrekt. Toch bestaat de stroom vooral uit Vlamingen, dat heeft dan weer vooral met de pushfactoren in Vlaanderen te maken en de aantrekkingskracht van de bieten- en tabaksteelt. Sinds de eeuwwisseling was er zelfs sprake van seizoensmigratie.¹⁴

De migratie naar Latijns-Amerika en de Verenigde Staten komt dan weer heel wat minder in beeld in het historisch onderzoek. Kurgan en Spelkens zorgden in 1976 voor een doorbraak inzake

---

¹² Stols, E. Emigratie en immigratie in historisch perspectief, in: Martens, A en Moulaert, F. (eds.), *Buitenlandse minderheden in Vlaanderen- België*. Antwerpen: de nederlandsche boekhandel. p123.

¹³ Caestecker, F. De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek, in: Vranken, J (eds.), *Komende generaties. Wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco. P 71.

¹⁴ Caestecker, F. De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek, in: Vranken, J (eds.), *Komende generaties. Wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco. P 77.

Belgische emigratie via hun onderzoeken, die gebundeld zijn in: *Two studies on emigration trough Antwerp to the New World*. Veel navolging was er echter niet. Caestecker wijst wel op een veel recentere interesse van heemkundige kringen en genealogen voor dit onderwerp¹⁵. Zo werden bijvoorbeeld alle rapporten van regeringscommissaris Eugène Venesoen per jaar gebundeld en uitgegeven door het VVF of Vlaamse Vereniging voor Familiekunde. Deze zijn nu beter te bereiken en makkelijker te lezen. Deze rapporten bevatten een schat van informatie over passagiers die in derde klasse reisden en vertrokken in de haven van Antwerpen. Het werk van Venesoen vormt dan ook de basis voor zowat elke publicatie rond dit onderwerp en regionale tijdschriften en heemkundige kringen maakten hier handig gebruik van (vb: De Groote, 1994). Maar Caestecker wijst ons op enkele problemen. Al deze inspanningen van niet-professionele historici zijn namelijk niet in een wetenschappelijk kader te plaatsen. Ze beperken zich tot algemene werken. De migratie beweging tussen België en het immigratieland wordt wel weergegeven, maar de verklaring voor de stroom migranten blijft meestal beperkt tot simpele economische verklaringen van push en pull tussen beide landen. Het beleid van de Belgische en Amerikaanse staat inzake migratie komen slechts soms aan bod en alle migranten lijken meestal als een ongedifferentieerde massa beschouwd te worden. Dit terwijl migratie gezien moet worden als een complexer politiek, economisch en sociaal proces, dat niet alleen aan economische wetmatigheden beantwoordt. Migratiestromen worden sterk beïnvloed door beslissingen van de migranten zelf. De migratie op zich en de duur en richting die de migratie aanneemt blijft een bewuste keuze. Deze keuze is er niet een van het individu maar een van de sociale groep waartoe men behoort. Al deze aspecten worden vooral genegeerd. Die sociale groepen bouwen netwerken op, deze maken kettigmigratie begrijpbaar.¹⁶ Van Zielegheem (1995) en Verheyen (1992-1993) lieten in hun onderzoek de bestemmingsoorden wel aan bod komen.

Een ander aspect dat meestal niet vermeld wordt, is de terugkeermigratie. Migratie is immers geen eenrichtingsverkeer. Ook de terugkeer hoeft niet definitief te zijn, de band met de emigratieregio blijven bij vele terugkeerders bestaan.¹⁷ Bij het onderzoeken van terugkeermigratie kunnen enkele problemen opduiken, maar de bevolkingsregisters kunnen deze verhelpen.

In de periode van 2001 tot nu zijn er een aantal publicaties in tijdschriften bijgekomen, deze zijn bijna allemaal terug te vinden in de jaarlijkse bibliografie van *'Het tijdschrift voor filologie en*

---

¹⁵ Caestecker, F. De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek, in: Vranken, J (eds.), *Komende generaties. Wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco. P 77.

¹⁶ Caestecker, F. De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek, in: Vranken, J (eds.), *Komende generaties. Wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco. P 78.

¹⁷ Caestecker, F. De geschiedenis van grensoverschrijdende migraties uit en in Vlaanderen, weinig grensverleggend onderzoek, in: Vranken, J (eds.), *Komende generaties. Wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco. P 78.

geschiedenis', maar bovenstaande problemen blijven veelal gelden. Dit komt enerzijds wegens een gebrek aan bronnenmateriaal waardoor enkele aspecten niet bekeken kunnen worden en anderzijds doordat de meeste literatuur wederom niet afkomstig is uit de academische wereld. Het onderzoek naar emigratie is populair aan de zuidelijke kant van de taalgrens (vb: Hallaux, 1999, 2004 & Muller, 2003), maar stilaan komen ook de Vlamingen onder stoom. Dit blijkt vooral zo te zijn voor West- en Oost-Vlaanderen. Bovendien zijn er verschillende auteurs die rekening houden met bepaalde kritieken. Zo bekijken Demarrez en Peeters (1999) zorgvuldig alle mogelijke push- en pullfactoren en hebben ze het ook over 'de kleine waaroms', waarmee ze willen zeggen dat niet elke reden om naar Amerika te vertrekken zo spectaculair hoefde te zijn.¹⁸ Hierbij vestigen ze de aandacht op ketting-migratie. In een ander onderzoek in 2004 bekijkt Demarrez emigratie vanuit microperspectief door het doen en laten van emigrant Karel Verbeke te volgen, net zoals Braet in 2003 voor de familie Picavet poogt te doen. Ook Vannoppen (1998) kijkt verder dan de economische logica en schenkt aandacht aan zaken als talenkennis, het al dan niet nodig hebben van jachtvergunningen, enz. Cuypers (2003) geeft in zijn artikel een ruime voorgeschiedenis, zowel van België als van de VSA. Opmerkelijk is zijn aandacht voor taal- en andere fouten in bronnen. Dit wijst toch op een degelijk kritisch onderzoek. Een werk dat een goed beeld geeft van de reis en van de omstandigheden waarin vele migranten zich bevonden is dat van Dirk Musschoot (2002). Hij gaat chronologisch te werk. Eerst geeft Musschoot een kort verslag van de omstandigheden in België en komt zo bij de Red Star Line en het afscheid. Daarna beschrijft hij de reis over de Atlantische oceaan en de aankomst. Zijn aanpak verschilt met de rest door de vele kleine persoonlijke verhalen er tussendoor. Zo staat er een artikel in over een Fransman die per ongeluk een ticket koopt. Deze verhalen schetsen een mooi beeld van bijvoorbeeld de duistere praktijken van verschillende agenten om zo veel mogelijk winst te maken door gebruik te maken van de onwetendheid van velen. Musschoot toont ook aan dat het na aankomst in het beloofde land niet alleen rozegeur en manenschijn was. Voor velen viel de american dream meteen aan diggelen. Men had bijvoorbeeld valse papieren gekocht.¹⁹De auteur heeft wel oog voor terugkeermigratie. Hij vermeldt in dat verband wel dat het niet mogelijk is om te zien of dit definitief was. Het is namelijk uiterst moeilijk om te zien hoeveel keer iemand naar Amerika vertrekt en of hij echt in België blijft als hij terugkeert.

Conclusie

We kunnen concluderen dat er langzaam meer aandacht naar emigratie in België begint te gaan,

---

¹⁸ Demarrez, I. & Peeters, F. (1999). Egemse migranten naar Amerika (1901-1910), in: *De roede van Tielt*, XXX, 1-2: 2-56. P 29.

¹⁹ Musschoot, D. (2002). *Wij gaan naar Amerika: Vlaamse landverhuizers naar de Nieuwe Wereld: 1850-1930*. Tielt: Lannoo: p 189.

maar dat deze aandacht wel nog altijd vooral komt vanuit genealogische verenigingen en heemkundige kringen. In de academische wereld valt er heel wat minder te rapen. Er worden wel degelijk vorderingen gemaakt op vlak van aandacht voor een ruimer perspectief, terugkeermigratie, enzovoort. Maar de kritiek van Caestecker in 2001 blijft van tel. Deze opsomming vanaf 2001 bevat dan ook niet alle artikelen die handelen over emigratie naar Amerika, maar wel diegenen die deels een antwoord bieden op de kritiek.

Hoofdstuk 3

België

Algemene inleiding

Om alle pushfactoren in verband met emigratie ten volle te kunnen begrijpen, is het van belang om de sociaal-economische toestand in deze periode eens van naderbij te bekijken. Daarnaast kijken we in dit hoofdstuk ook naar de rol en invloed van het Belgisch emigratiebeleid op de emigratie. Al deze factoren kunnen emigratie een duwtje in de rug geven of voor een stuk afremmen.

Belgische sociaal-economische context

Els Witte schreef dat in de geschiedenis periodes die gekenmerkt worden door relatief stabiele sociaal-economische en politieke toestanden of door geleidelijk veranderende situaties afwisselen met periodes gekenmerkt door een versnelling. Volgens haar heeft zich zo'n economische en sociale stroomversnelling voorgedaan in België tussen 1885 en 1918. Dit is dan ook de periode waarin de burgerlijke democratie ernstig verruimd wordt en de basis voor de moderne maatschappij definitief gelegd werd. Deze verruiming is tot stand gekomen door een wisselwerking tussen de arbeidersklasse aan de ene kant en anderzijds de strategie van de machthebbers die via de geleidelijke uitbreiding van de politieke democratie het kapitalistische ordeningsprincipe veilig stelden.²⁰

Economische expansie op het einde van de 19e eeuw

Een grote en hevige arbeidersrevolte in 1886 in de industriebekkens van Wallonië plaatste in een klap de sociale problemen op de voorgrond. Deze revolte valt gedeeltelijk te verklaren door de laagconjunctuur rond 1873, waarbij onder andere de Waalse metaalindustrie in de moeilijkheden kwam, en de nasleep die zich tot in de jaren '80 lieten voelen.²¹ Vanaf ongeveer 1885 krabbelde de economie weer overeind en ontwikkelde ze zich verder in stijgende lijn. De handel herleefde opnieuw en de tweede industriële revolutie brak aan. Vanaf dan was de steenkoolproductie over

---

²⁰ Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2005). Politieke geschiedenis van België, van 1830 tot heden. Antwerpen: Standaard Uitgeverij. P 107.

²¹ Blom, JCH., Lamberts, E. (red.) (2004). Geschiedenis van de Nederlanden. Baarn: HB uitgevers. P:274

haar hoogtepunt heen, maar kende de metaalindustrie een vernieuwde expansie. Voor het eerst gingen Belgische industriëlen op zoek naar afzetmarkten buiten West-Europa. Het kolonialisme en het imperialisme zorgde voor die afzetmarkten en voor de aanvoer van goedkope grondstoffen.

Het was vooral Wallonië dat de vruchten van deze economische bloei plukte, maar ook Vlaanderen kende een geleidelijke opgang. Er was een geleidelijke opgang van de Vlaamse havens, de ontdekking van een kolenlaag in Limburg en een vernieuwde expansie van de textielsector. De gemechaniseerde katoen- en vlasindustrie te Gent kende een sterke groei en buiten Gent kwamen nog enkele andere textielcentra van de grond: Eeklo, Sint-Niklaas, Lokeren en Kortrijk.²²

Maar deze fase van economische expansie had weinig onmiddellijke tastbare gevolgen voor de arbeidersklasse in haar geheel in petto. De vruchten kwamen ten goede aan de totale bevolking maar voor de overgrote meerderheid veranderende er weinig en bleef in een zeer kwetsbare economische en sociale situatie. De reële lonen stegen tussen 1896 en 1910 met 4 procent, maar de gemiddelde lonen bleven laag en zware en vrouwen- en kinderarbeid behoorden nog altijd tot de dagdagelijkse realiteit. Wel ontstonden er sectoriële verschillen. Geschoolde arbeiders gingen meer verdienen en er ontstond een soort van arbeidersaristocratie. Maar de ontoereikendheid van deze verbeteringen kwam aan het licht en de onvrede met de bestaande situatie groeide. Dit mondde uit in massaal verzet en de eis tot politieke machtsuitoefening.²³

De landbouwbevolking had enorm afgezien tijdens de crisis en was flink uitgedund. In de laatste decennia van de 19e eeuw liep de werkgelegenheid in de landbouwsector met meer dan een derde terug. De landbouw bleek in de 19e eeuw amper geëvolueerd te zijn en werd daarom steeds vaker getroffen door crises. De crisis in de landbouw bereikte haar hoogtepunt tussen 1885 en 1895, er waren prijsdalingen tot 40% voor agrarische producten. In 1910 schommelde het aandeel van de landbouw nog slechts rond de 15 tot 20%. Een wijziging in de agrarische structuur was het gevolg. Men ging over op modernisering en de teelt van andere gewassen. Intensief bewerkte kleine familiebedrijfjes slaagden erin om te overleven door de zeer lage levensstandaard van de boeren, de niet-betaalde arbeid van gezinsleden en de bescherming van de katholieken. Maar de sociale situatie van deze kleine Vlaamse boeren was ellendig. De emigratie op grote schaal is daar een bewijs van.²⁴

Ook de kleine burgerij moest zich aanpassen aan de nieuwe economische situatie. Na de ontvangen klappen in de jaren '70, namen zij in aantal toe en hun welvaart steeg. Rond 1900 behoorde 95 % van de industriële ondernemingen tot de ambachtelijke sector of de kleinindustrie. In plaats van te concurreren met de grootindustrie, verhuisde hun actieradius naar aanvullende taken. Ook de

---

²² Blom, JCH., Lamberts, E. (red.) (2004). *Geschiedenis van de Nederlanden*. Baarn: HB uitgevers. P:275

²³ Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2005). *Politieke geschiedenis van België, van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij. Pp:110-111

²⁴ Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2005). *Politieke geschiedenis van België, van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij. Pp:139-140.

tertiere sector, die in 1910 784.000 mensen werk bezorgde, droeg bij tot de versterking van de kleine burgerij. Hoewel ze nauwelijks georganiseerd was, vormde de kleine burgerij dus wel een belangrijk segment van de samenleving.²⁵

Algemeen meervoudig stemrecht

Het kwam er voor de machthebbers op aan om de wensen van de gewone man te doen samenvallen met de belangen van de liberale staat. De groei van de BWP was vanaf 1885 zo groot, dat niemand het zich kon veroorloven om aan het sociale probleem voorbij te gaan. Door de staking in 1886 waren een deel van de katholieken er van overtuigd geraakt dat het sociale non-interventiepolitiek vanwege de katholieke overheid en regering niet meer houdbaar was. Nieuwe sociale organisaties werden dus ook voor de katholieken een noodzaak indien ze verder de maatschappij wou blijven beheersen. De progressieve liberalen en sociaal-democraten deelden die mening.²⁶ In 1893 werd dan ook de grondwet herzien en kwam het algemeen meervoudig stemrecht in voege. Echt veel effect op de uitslag van de stembusgang in 1894 had dit niet want de enkelvoudige stemmen konden niet op tegen meervoudige stemmen van de welgestelden. De katholieken handhaafden hun meerderheid. De socialisten stonden nog ver van de macht, maar voor de liberalen werd dit systeem een catastrofe. Vandaar dat hun invloed op het emigratiebeleid in deze periode niet echt groot was. Tot aan Wereldoorlog I zouden de katholieken verder de dienst uitmaken. Het zou tot 1918 duren vooraleer het algemeen enkelvoudig stemrecht ingevoerd zou worden.

De sociale bewegingen

Rond de eeuwwisseling kregen de politieke partijen nauwe banden met de sociale bewegingen. De socialisten begonnen hiermee, maar het waren de katholieken die uiteindelijk het meest succes boekten met deze strategie omdat zij erin slaagden verschillende belangengroepen te integreren in de partij. Door hun sociale actie slaagden de katholieken erin om een belangrijk deel van de arbeiders via de Belgische Volksbond, vooral in Vlaanderen, binnen de kerkelijke invloedssfeer te houden. Daarenboven stelden ze zich te vrede met weinig politieke invloed. Ten aanzien van de landbouwers, zou men hier nog meer in slagen. In 1890 werd de Belgische Boerenbond opgericht. De banden tussen de katholieke volksorganisaties en de katholieke regeringspartij zouden door de jaren heen steeds meer aangehaald worden.²⁷ De kleine burgerij liet zich minder makkelijk

---

²⁵ Blom, JCH., Lamberts, E. (red.) (2004). Geschiedenis van de Nederlanden. Baarn: HB uitgevers. Pp: 275-276.

²⁶ Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2005). Politieke geschiedenis van België, van 1830 tot heden. Antwerpen: Standaard Uitgeverij. Pp 122

²⁷ Blom, JCH., Lamberts, E. (red.) (2004). Geschiedenis van de Nederlanden. Baarn: HB uitgevers. Pp: 278-279.

organiseren. Pas op het einde van de 19e eeuw begon men hen überhaupt als een aparte klasse te zien.

Een aanzet richting verdere verzuiling was gegeven.

Conclusie

Volgens Deneckere kunnen we deze periode als volgt evalueren. De elites werden voor het eerst uitgedaagd door de 'classes dangereuses'. Dit zorgt voor veel onrust, maar het regime zal niet fundamenteel destabiliseren.²⁸ De arbeiders dwingen wel concessies af, maar de regeerders zullen alle lof krijgen voor hun pacificatie-politiek. Niettemin zullen deze concessies wel een fundamentele impact hebben en een niet te stuiten proces in gang zetten. Volgens haar vindt de verschuiving binnen de sociale politiek plaats op drie niveaus. Ten eerste zijn er de symbolische gestes van de regering die een onomkeerbare intentieverklaring behelzen. Ten tweede komt er vanaf nu een code du travail, deze biedt de arbeiders een bescheiden bescherming tegen de totale willekeur. Ten derde wordt het gewicht van de BWP groter, met als reactie een stijgende populariteit van sociaal bewogen figuren binnen de katholieke en liberale partij.²⁹

Het Belgisch emigratiebeleid

Als het beginjaar voor het bekijken van de Belgische emigratiepolitiek nemen we 1842. In de literatuur wordt veelal vanaf dan vertrokken (oa. Feys en Spelkens) en deze keuze is vrij voor de hand liggend. Vanaf dat moment begint namelijk een goed georganiseerde emigratiestroom naar Amerika op gang te komen. Deze trok de aandacht van de regering vanwege de commerciële implicaties. Een andere factor die de aandacht van de regering opwekte was de vlascrisis. Kort daarop volgden enkele oogstcrisissen en braken er op de koop toe nog eens epidemieën uit. Vooral Vlaanderen werd getroffen, daarom zullen er ook opmerkelijk meer Vlamingen dan Walen emigreren. Het leidde tot grote debatten over emigratiepolitiek. De grote bevolkingsdichtheid werd vooral vanuit liberale hoek vaak als oorzaak van de crisis aangehaald en emigratie diende zich aan als een oplossing om zich van het surplus te ontdoen. De einddatum komt er met WOI, meteen ook het einde van mijn onderzoeksperiode.

Men kan deze lange periode indelen in twee delen. De ene periode loopt van 1842 tot 1880 en de

---

²⁸ Dumoulin, M., Witte, E., Eliane, G., Dujardin, V., Nandrin, J.P., Gerard, E., et al. (2006). Nieuwe geschiedenis van België I (1830-1905). Tiel: Lannoo. P: 635.

²⁹ Dumoulin, M., Witte, E., Eliane, G., Dujardin, V., Nandrin, J.P., Gerard, E., et al. (2006). Nieuwe geschiedenis van België I (1830-1905). Tiel: Lannoo. Pp: 506-507 .

tweede van 1880 tot 1914. Beide delen beginnen met een crisis die aanleiding geeft tot grote discussies met betrekking tot emigratie. Deze perioden vallen ook grofweg samen met twee immigratie-periodes binnen de Verenigde Staten. In de eerste periode domineren de liberalen de politiek en zien we de emigratiestroom snel stijgen in de jaren '40 en '50, maar die stroom daalde daarna weer even snel. Gelijktijdig zat de immigratiepolitiek in de Verenigde Staten in zijn 'vrije periode'. In de tweede periode zijn het vooral de katholieken die de Belgische politiek domineren. Deze viel samen met de 'periode van selectieve beperkingen' in de VS.

1842-1880

Maar terug nu naar de jaren '40 van de 19e eeuw. Na de grote crisissen probeert de regering het privé-initiatief te stimuleren door twee projecten op te starten. De regering werd vooral geïnspireerd door de Duitse emigratiestroom, die via Antwerpen liep en het succes van de Duitse kolonies. Men wou nu zelf twee kolonies in de VS stichten, een in Sainte-Marie en een in Kansas. Deze werden vooraf gegaan door een mislukte poging in Santo Thomas de Guatemala. De mislukking werd vooral toegeschreven aan het klimaat, dus schoof men op naar het noorden. De keuze voor de Verenigde Staten was dus zeker niet toevallig.³⁰

De regering pompte geld in de twee projecten en hoopte hiermee privé-initiatieven te stimuleren. Het was de bedoeling dat vele migranten zich zouden komen vestigen, maar ook deze twee pogingen mislukten. Dit was te wijten aan verschillende factoren (slechte gronden, late aankomst ter plaatse, enz). De belangrijkste waren dat de kolonisten weggeïkocht werden door grootgrondbezitters met betere voorwaarden en een cholera-epidemie in Kansas. Deze mislukkingen ontmoedigden de regering om nog pogingen te ondernemen en hadden waarschijnlijk grote gevolgen voor het latere emigratiebeleid. Vele auteurs, waaronder Stengers, dachten dat de mislukte kolonie in Santo Thomas de Guatemala de belangrijkste oorzaak was voor de non-interventiepolitiek die men in 1855 aannam. Feys komt tot een andere conclusie door te stellen dat men na de eerste mislukking nog twee kolonies, deze keer in de VS en dus in een ander klimaat, probeerde te ontwikkelen. Pas nadat deze twee mislukten, liet de Belgische regering de moed wat zakken en ging met over tot de non-interventiepolitiek.³¹

Hiernaast was er nog een tweede grote reden om zich niet meer met emigratie bezig te houden. De regering hielp namelijk actief mee aan de emigratie van bedelaars, gevangenen en oud-gevangenen. Deze waren vooral een last voor de gemeenten. Een aantal jaren zou deze vorm van migratie

---

³⁰ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. p: 26.

³¹ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. p: 56.

probleemloos verlopen, tot er een groot diplomatiek conflict uitbrak. Deze toestanden werden breed uitgesmeerd in de Amerikaanse pers, waardoor de controle op schepen uit Antwerpen verhoogde. Een Amerikaanse commissie kwam zo een internationaal netwerk van paupers en veroordeelden op het spoor en Antwerpen was de draaischijf van deze handel.³²

Deze twee zaken zorgden ervoor dat in 1855 beslist werd door de katholieke regering om niet meer direct tussen te komen in emigratie. Er werd wel ruimte gelaten om de emigratie officieus te beïnvloeden (emigranten beschermen en informeren), maar ook de emigratie van bedelaars, gevangenen en oud-gevangenen werd formeel verboden om nieuwe incidenten te voorkomen. Deze beslissingen maakten deel uit van een compromis. Uiteindelijk gaven de commerciële belangen van de haven van Antwerpen de doorslag. De lijn naar New York bleef de belangrijkste lijn en de regering verschoof de emigratie naar de achtergrond, terwijl ze zich ging concentreren op de handel.³³

Maar dan brak de Secessieoorlog (1861-1865) uit en die zorgde voor een wijziging in de Amerikaanse immigratiepolitiek. De strengere wetten uit de late jaren '50 werden versoepeld, door de oorlogssituatie waren alle migranten welkom. Toch zat er een daling in de emigratiestroom naar de VS, zeker toen vele arbeiders uit de VS terug kwamen omdat ze voorgelogen waren. Volgens Stengers was er toen sprake van de kleinste emigratie naar de VS.³⁴ De haven van Antwerpen kreeg het zwaar te verduren, want ook de handel op de lijn naar New York, de belangrijkste verbinding voor Antwerpen, daalde. Intussen was niet iedereen het eens met de emigratiepolitiek van België. De passiviteit had ook negatieve gevolgen. Het doel van bescherming en het informeren van de emigrant werd volgens sommigen niet bereikt. Dit was niet houdbaar omdat alle emigratiepogingen zonder regeringshulp zouden mislukken en een nieuwe bevolkingsgroei zou opnieuw tot een crisis leiden. Maar door economische groei verdween dit thema naar de achtergrond, in de jaren '70 zouden weinig Belgen emigreren. Ook de haven van Antwerpen kwam er weer bovenop door het opzetten van een stroomlijn naar New York in 1875, de Red Star Line. Deze was zeer belangrijk voor de concurrentiële positie van de haven en de commerciële belangen van België.³⁵

1880-1914

De emigratie naar de Verenigde Staten beleefde in de jaren '80 weer een heropleving na een lange

---

³² Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. pp: 90-91.

³³ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. p: 92.

³⁴ Stengers, J. (1978). Emigrants et immigration en Belgique aux XIX et XX siècle. Brussel: académie royale des sciences d'outr-mer. P: 50

³⁵ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. pp: 140-142.

relatief rustige periode. Deze heropleving was een gevolg van een nieuwe grote economische crisis. Deze grote emigratiebeweging, waar Oost-Europeanen massaal aan deelnamen, kwam de haven van Antwerpen ten goede. Maar in de VS organiseerden de arbeiders zich in vakbonden, die een aanzienlijke macht verkregen. Deze vakbonden oefenden druk uit op de regering om restrictiewetten op de immigratiestroom in te voeren om het werk en de lonen van de arbeiders te beschermen. In de VS begon de periode van selectieve beperkingen. De Belgische regering was hier aanvankelijk niet echt mee opgezet, maar volgde uiteindelijk opnieuw de niet-interventiepolitiek ondanks de verhoogde druk. Wel werd het doel om de emigrant te beschermen en te informeren beter opgevolgd. In 1888 werd in België de Sint-Raphaëlgenuootschap opgericht. Deze vereniging had ook als doel om de emigrant beter te informeren en te begeleiden. Ze wilden vooral maatregelen nemen tegen de migratieagenten en onderagenten. Deze agenten waren oplichters die de emigranten zoveel mogelijk geld afhandig probeerden maken.³⁶

In de jaren '90 groeide de Belgische economie terug en maakt de VS een recessie mee. Daardoor scherpte de Amerikaanse regering de restricties aan. Dat zorgde voor een daling in de emigratie na 1892. Deze migratiebewegingen zouden pas overtroffen worden na de eeuwwisseling. De houding van de katholieke regeringen in deze jaren waren vooral onverschillig tegenover een emigratiebeleid. Deze houding kwam overeen met de houding van de kerk, die bang was voor geloofsafval bij de emigranten die naar de protestantse VS trokken. Ten onrechte bleek later. Ze deden ook niets aan het welzijn van de emigranten dus wees dit beleid meer op een ontmoedigingsbeleid. Zo ondernam men bijvoorbeeld geen enkele efficiënte maatregel tegen het fel aangeklaagde bedrog van de onderagenten. Alle wetten die in het begin van de 20ste eeuw geratificeerd werden met betrekking tot emigratie, werden dat in functie van de commerciële belangen van de haven van Antwerpen. Zo werden er regelmatig maatregelen genomen om de veiligheid van de emigranten te waarborgen of het hen iets comfortabeler te maken aan boord van de schepen. Vanaf 1890 richtte de overheid verschillende agentschappen op om de de emigratieprocédés te controleren. De overheidsemigratiedienst, met Eugene Venesoen vanaf 1892 aan het hoofd, zou later van groot belang blijken voor verder onderzoek van emigratie. Ook de socialistische partij was tegen emigratie, zij vreesden dat hun rangen uitgedund zouden worden en beschouwden de emigranten als deserteurs, die vluchten voor de sociale strijd.³⁷ De liberalen zagen in tegenstelling tot andere grote families meer heil in emigratie. Zij zagen de emigratie als stimulans voor economische groei. Maar hun politieke macht ging in die periode fel achteruit door interne twisten tussen radicalen en doctrinair.³⁸

---

³⁶ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. pp: 174-175.

³⁷ Morelli, A. (1999). Belgische emigranten. Berchem: epo. p:11.

³⁸ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de

De regering bleef dus een passief beleid ten opzichte van emigratie uitoefenen. Dit zou zo blijven tot Wereldoorlog I.

Conclusie

We kunnen besluiten dat er in de Belgische politiek gedurende de hele periode krachten aanwezig waren om emigratie te verhinderen, alsook krachten die de emigratie wilden vergroten. Dit resulteerde in een vrij passief beleid van de Belgische regering, die daardoor een remmende invloed gehad heeft op de emigratie. Maar dit wil zeker niet zeggen dat dit dé oorzaak was van de kleine Belgische emigratie. Als we dit vergelijken met de rest van Europa, zien we dat de meeste regeringen in andere landen de emigratie nog meer probeerden af te remmen. Er speelden nog andere zaken, zoals de afwezigheid van liefdadigheidsinstellingen en waarschijnlijk ook de invoering van het meervoudig kiesrecht in 1893, de grootste emigratiestromen kwamen namelijk vooral uit Oost- en West-Vlaanderen en daar bevond zich ook grootste aanhang van de katholieke partij en die zagen hun kiezers niet graag vertrekken. Als laatste zien we ook dat de haven van Antwerpen een rol gespeeld heeft, deze leek een ideale uitvalsbasis, maar volgend Feys heeft dit juist meer als een remmende factor gewerkt.³⁹ We kunnen ook stellen dat de overzeese emigratie in België relatief klein gebleven is door de voorkeur van de Belg om op korte afstand te emigreren, vooral naar Frankrijk, en door het ontbreken van overheidssteun. De migratiestromen naar Frankrijk en de seizoensarbeid hebben dus een belangrijkere rol gespeeld.⁴⁰

Algemene conclusie:

Door dit overzicht krijgen we een beter beeld van de sociale groepen voor wie emigratie naar de Verenigde Staten in de eerste plaats aantrekkelijk alternatief zou kunnen zijn. Op de eerste plaats komen ongetwijfeld de Vlaamse landbouwers. Hun levensomstandigheden bleven zeer penibel en zij konden bijna niet profiteren van de economische bloei. Door de tweede industriële revolutie komen zij misschien wel nog meer in de verdrukking, samen met de werknemers in de proto-industrie. Maar hun emigratie werd voor een stuk tegengegaan door de rol van de katholieke partij en de Kerk. Dit zal met betrekking tot het emigratiebeleid nog een bod komen. Ten tweede is er onder de kleine burgerij een potentiële groep aanwezig om de oversteek te wagen. Het probleem met die klasse blijft wel dat ze moeilijk te definiëren valt. Wanneer iemand tot de kleine burgerij

---

haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. pp: 211-212.

³⁹ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent. P: 219.

⁴⁰ Everaert, J. (2002). Landverhuizers op doortocht: Antwerpen en de transatlantische emigratie, in: Jaloun, R, *Landverhuizers: Antwerpen als centrum van komen en gaan*. Antwerpen: uitgeverij Pandora, p: 10

behoort, is niet echt bekend. Hier gaan we ervan uit dat het gaat om vrije beroepen, handelaars, ambtenaren, bedienden, enz. We gaan er alleszins vanuit dat ze meestal derde klas reizen en dus in het onderzoek betrokken kunnen worden. Ten derde zijn er de arbeiders. Hier zou gaan het vooral om slachtoffers van de tweede industriële revolutie. Bepaalde sectoren worden harder getroffen dan andere, zo komt bijvoorbeeld de glasnijverheid zwaar in de verdrukking. Maar als er al voor emigratie gekozen wordt binnen deze bevolkingscategorie, kiest men meestal voor Noord-Frankrijk of Wallonië of seizoensarbeid. De meeste Oost-Vlaamse gemeenten die aan bod zullen komen, hebben ook niet echt een aanwezige arbeiderspopulatie.

Daarnaast kunnen we de rol van verschillende actoren onderscheiden. Hier komt vooral de dubbelzinnige rol van de staat aan bod, zoals besproken in de voorafgaande conclusie omtrent het Belgische emigratiebeleid. Het lijkt er sterk op dat we zeker rekening moeten houden met de keuze van het individu, het middenveld en de sociaal-economische toestand. We moeten na dit hoofdstuk hetzelfde concluderen als na de theoretische bespreking: een veelheid van factoren kan aan de basis staan van een emigratiestroom. We hopen dat we met dit hoofdstuk al een duidelijker beeld van deze factoren konden schetsen.

Hoofdstuk 4

Verenigde Staten van Amerika

Algemene inleiding

Net zoals het bekijken van de sociaal-economische toestand en het emigratiebeleid van België voor deze periode te bekijken, is het van even groot belang om de sociaal-economische toestand en het emigratiebeleid van de Verenigde Staten onder de loep te nemen. Deze omstandigheden spelen een belangrijke rol voor de pull-factoren.

Amerikaanse sociaal-economische context

Eerst en vooral werpen we een blik op de sociaal-economische toestand van de VSA rond de eeuwwisseling. We kunnen stellen dat deze immers een invloed uitoefende op de pull-factoren.

De sociaal-economische toestand in de VS op het einde van de 19e eeuw werd in bepaalde mate beïnvloedt door de uitkomst van de Amerikaanse burgeroorlog of Secessieoorlog (1861-1865). De oorzaak van deze oorlog lag niet meteen in het al dan niet afschaffen van de slavernij. Dit was zeker wel een twistpunt, maar er dient op enkele onderliggende oorzaken gewezen te worden. Ten eerste was er een groot economisch verschil tussen de noordelijke en de zuidelijke staten. Terwijl het noorden op de industrie gericht was, was het zuiden op de landbouw gericht. Dit bracht tegengestelde belangen met zich mee. Er was een scheefgroei van de welvaart. Het noorden werd veel rijker en daar kwam nog eens bovenop dat die rijkdom beter verdeeld werd. Dat bracht frustratie met zich mee in het zuiden, zo onstond er ondermeer een conflict over het belastingsstelsel. Daarbovenop kwam nog eens het eeuwige conflict tussen de onafhankelijkheidszin van de staten tegenover de invloed van de federale overheid. Uiteindelijk trok de Unie (noordelijke staten) aan het langste eind. Dit luidde het begin in van de Reconstruction. De Unie kon de zuidelijke staten als vreemde mogendheid behandelen door de overwinning. Er kwam een versterking van de macht van de federale overheid, de slavernij werd afgeschaft, maar de ongelijkheid tussen blanken en zwarten bleef onveranderd omdat het noorden geen aandacht meer aan de zwarten schonk en focuste op industrialisatie en de nationale economie.⁴¹ Het economische en politieke zwaartepunt verschoof dus nog meer naar het noorden.

---

⁴¹ Norton, M.B., Katzman, D.M., Escott, P.D., Chudacoff, H.P., Paterson, T.G., Tuttle, W.M., et al. (1999). A people

De zuidelijk staten raakten steeds meer in verval. Alleen in Texas gingen de zaken iets beter door de ontdekking van olie. In 1877 kwam een einde aan de Reconstruction, met de verkiezing van Hayes als president. De wettelijke gelijkheid tussen blanken en zwarten werd weer afgeschaft en segregatiewetten ingevoerd. Ondanks het einde van de Reconstruction bleef de industrie wel de landbouw overvleugelen en ging het ongebreidelde kapitalisme gewoon verder.⁴²

De laatste decennia voor de eeuwwisseling waren ook voor de VS minder voorspoedig. Desondanks lagen enkele uitvindingen (transport en communicatie) en de verdere mechanisering in deze periode, wel mee aan de basis van de wereldmacht die de VS in de 20ste eeuw werd. Van der Bilt en Toebes zien vooral in de spoorwegen de spil naar vooruitgang. Ze bemerken dat in 1900 de helft van de bevolking aan de slag is in de nijverheid en het transportwezen, terwijl dit in 1860 nog om een kwart van de bevolking ging. De mogelijkheden die in de VS vervat lagen: een enorm afzetgebied, rijkdom aan grondstoffen, voldoende kapitaal, gewillige kapitaalsverstrekkers, vrijheid van productie en eindelijk politieke stabiliteit, werden door het uitbreiden van de spoorwegen meer en meer benut.⁴³

Op sociaal vlak echter viel de ongelijke machtsverdeling tussen de bevolkingsgroepen op. Eigenaars van grote bedrijven hadden veel politieke macht, in tegenstelling tot landbouwers, arbeiders en anderen.⁴⁴ Alle sociale wantoestanden (lage lonen, lange werktijden, enz.) waarmee men in Europa af te rekenen kreeg, golden ook voor Amerika. Aan de basis hiervan lagen het vrijheidsbegrip en de individualiteit, die hoog in het vaandel gedragen werden. Het gebrek aan klassebewustzijn van de arbeiders, zorgde voor een lage organisatiegraad. Dit droeg dan weer bij tot de zwakke positie van de arbeiders. Een voorbeeld hiervan is dat er op een totaal aantal van 29 miljoen arbeiders in 1900, slechts 1 miljoen lid waren van een vakvereniging. Als er dan toch eisen gesteld werden, werden die meestal te makkelijk afgedaan als socialistisch of anarchistisch en daar kon natuurlijk niet aan tegemoet gekomen worden.⁴⁵

Een duidelijk verband tussen het economisch welvaren van de Verenigde Staten en de emigratie vanuit de haven van Antwerpen wordt gelegd door Spelkens. Hij zag dat de staat als gevolg van de crisis in de jaren 1880, strengere regels in verband met immigratie opleggen. Vanaf 1885 was het bijvoorbeeld verboden voor elk Amerikaans bedrijf om Europeanen te huren, behalve om nieuwe industrie te creëren. Deze en andere maatregelen zorgden voor een duidelijke daling van de emigratie vanuit Antwerpen in 1888 en 1889. Daarna begon de migratie weer licht te stijgen tot het

---

and a nation, a history of the United States, volume B: since 1865. Boston: Houghton Mifflin Company: p 317.

⁴² Kaspi, A. (1988). Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika. Utrecht: Spectrum: p 174.

⁴³ Van de Bilt, E. (1995). Een samenleving op de rails: de Verenigde Staten tussen 1776 en 1917. Nijmegen: SUN: p 64.

⁴⁴ Norton, M.B., Katzman, D.M., Escott, P.D., Chudacoff, H.P., Paterson, T.G., Tuttle, W.M., et al. (1999). A people and a nation, a history of the United States, volume B: since 1865. Boston: Houghton Mifflin Company: p 353.

⁴⁵ Van de Bilt, E. (1995). Een samenleving op de rails: de Verenigde Staten tussen 1776 en 1917. Nijmegen: SUN: p 67-68.

jaar 1891. Ook dan werd een nieuwe emigratiewet van kracht. Ook deze keer had dit alles te maken met een economische dip. Elke immigrant die niet in staat was om zijn eigen brood te verdienen of geen goede Amerikaanse burger kon worden. Pas vanaf 1899 zouden het aantal immigranten weer enorm toenemen. Een nieuw hoogtepunt zou bereikt worden in 1907, met 100000 emigranten die in Antwerpen ontscheepten.⁴⁶

Het jaar 1898 was volgens Kaspi echter het jaar van de kentering. Amerika wordt dan definitief een wereldmacht door het traditionele isolationisme te laten vallen voor het imperialisme.⁴⁷ De in 1896 verkozen president McKinley stond voor een agressiever buitenlands beleid en een protectionistisch handelsbeleid. Daarnaast begon men ook aan overzeese expansie. In het eerste decennium van de 20ste eeuw loopt de crisis helemaal ten einde, mede dankzij de opkomst van nieuwe industrie in de olie-, staal- en chemie sector. De bevolking neemt enorm toe, ook door massale migratie. Een totaal van ongeveer 13 miljoen migranten vanuit alle windstreken komen toe tussen 1900 en 1914. Zij zorgen voor een constante aanvoer van goedkope arbeidskrachten. In die periode groeit het nationaal inkomen en het inkomen per hoofd van de bevolking spectaculair.⁴⁸

Naast deze economische kentering zien we ook de opkomst van de Progressive Movement. Deze beweging onstond in de middenklasse en was vooral actief tussen 1890 en 1915. In een Amerikaans-progressieve visie, wordt de samenleving gezien als een liefhebbende en verantwoordelijke familie, waarin men niet alleen om zichzelf geeft, maar ook om elkaar. Men streefde dus naar een menselijker samenleving en een verdere democratisering. Deze streefdoelen worden goed weergegeven in hun 6 basisstellingen: een eerlijke overheid, democratie, politieke gelijkheid, een overheid die een betere toekomst biedt, een buitenlands beleid dat gebaseerd is op waarde en bedrijven moeten ethisch zaken doen. Uiteindelijk slaagde deze beweging er ook in de arbeidsomstandigheden te verbeteren, maar zonder ze echt te veranderen.⁴⁹ Ook in 'A people and a nation' dicht men de Progressive Movement enkele resultaten op vlak van gezondheid en veiligheid toe, maar moet ook toegegeven worden dat de Progressive Movement faalde om de macht te herverdelen. Niet alle veranderingen hadden de gewenste resultaten en in 1920 had de zakenwereld en de industrie nog evenveel invloed op de regering als in 1900.⁵⁰

Immigratiepolitiek Verenigde Staten

---

⁴⁶ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 111.

⁴⁷ Kaspi, A. (1988). Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika. Utrecht: Spectrum: p 208.

⁴⁸ Kaspi, A. (1988). Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika. Utrecht: Spectrum: p 215.

⁴⁹ Kaspi, A. (1988). Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika. Utrecht: Spectrum: p 231.

⁵⁰ Norton, M.B., Katzman, D.M., Escott, P.D., Chudacoff, H.P., Paterson, T.G., Tuttle, W.M., et al. (1999). A people and a nation, a history of the United States, volume B: since 1865. Boston: Houghton Mifflin Company: p 409.

Van in het begin waren de Amerikanen ervan overtuigd dat immigratie een unieke rol ging spelen in hun economische en politieke ontwikkeling. Vandaar werd er veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van instrumenten die zouden helpen om hun doelen te halen. Migranten werden beschouwd als menselijk kapitaal. Er waren dan ook enorme hoeveelheden land beschikbaar vlak nadat de Engelsen verdreven werden.

Maar de nieuwkomers zouden ook een aandeel hebben in soort politiek experiment, namelijk het opbouwen van een republikeinse natie gebaseerd op burgerlijke deugdzaamheid (republican nation based on civic virtue). Dit deed een debat losbarsten over voor wie het mogelijk was zich aan te passen aan de Amerikaanse samenleving en over kwalificaties voor de toelating tot het land. Het resulterende immigratie en naturalisatie beleid van de VS was vrij inclusief. Men stond open voor alle Europeanen, zonder te kijken naar levensovertuiging of bezit. Men stond dus ook open voor immigranten die geen Britse nationaliteit bezaten en voor Rooms katholieken en Joden. Maar tegelijk was dit beleid ook zeer exclusief en gesloten tegenover de oorspronkelijke bewoners van de VS, wat uitmondde in etnische zuivering, en tegenover de zwarten die men 'sociaal dood' maakte, met zeldzame oplossingen voor de anomalie van de vrijheid door de terugkeer naar Afrika voor te stellen.⁵¹

Door historische antecedenten en de culturele erfenis die de grote meerderheid van de blanke bevolking deelde met elkaar, verkreeg de natie een angelsaksische aard. In de 19^e eeuw onderging deze natie een felle amerikanisatie en werd een element van etnisch nationalisme in de natie geïnjecteerd, geholpen door het vernieuwde conflict met de Britten en een periode van lage immigratie in het begin van de eeuw door onzekerheid over de toekomst van de nieuwe natie.

Vanuit deze basis vertrok het Amerikaanse immigratiebeleid, dat afhankelijk van crisissen evolueerde, die gingen van conjuncturele veranderingen die de pushfactoren beïnvloedden tot de omstandigheden in de VS, die invloed hadden op de pullfactoren. Elke grote crisis zette aan tot een herdefiniëring van de kwalificaties voor lidmaatschap van de natie en de uitbreiding van instrumenten die de geschikte selectie moesten verzekeren.

Een eerste grote verandering deed zich voor in de jaren '40 van de 19^e eeuw. Maar laten we eerst een kijkje nemen naar de periode voor de jaren '40. De traditionele visie is dat men zeer open stond tegenover immigratie en Amerikanen hun land beschouwden als een 'nation of immigrants', maar de bevolking kende voor de jaren 1830 slechts een groei van 0,25 procent van de blanke bevolking

---

⁵¹ Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London: Harvard University Press, p 432.

per jaar. Op de topjaren was dit 3 procent.⁵² Zolberg toont aan dat dit geen toeval was. De Passenger Act uit 1819 en de controles op aankomsthavens creëerde een rudimentair systeem van 'remote control', waarbij de VS zijn immigranten selecteerden door zijn grenzen te projecteren naar de landen van oorsprong.⁵³ Zolberg wil hiermee ingaan tegen de populaire mythe die beweerd dat de grenzen van de VS volledig open waren voor de federale immigratiewetten op het einde van de 19^e eeuw en iedereen het hiermee eens was. Er waren ook al verscheidene mislukte pogingen geweest om restrictieve nationale wetten te installeren, wat volgens Zolberg wijst op het feit dat er wel degelijk een aanzienlijke oppositie tegen de open migratie bestond.⁵⁴ Ook Neumann vindt dat al te vaak vergeten wordt dat de federale overheid en verscheidene staten voor 1875 heel wat kwalitatieve migratiecontrole mechanismes probeerden door te voeren en er effectief enkele immigratiebeperkingen kwamen. De vooroorlogse migratiecontroles konden volgens Neumann plaats vinden op vijf terreinen: immigratie van criminelen, immigratie van armen, arbeidsstelsel (vb: slavernij), immigratie van zieken, uitsluiting op basis van ras.⁵⁵

Vanaf 1832 beginnen er meer immigranten in de VS aan te komen maar in de jaren '40 zwol het aantal potentiële Europese emigranten plots enorm aan. Vanuit het perspectief van de Europese politieke en economische elite gezien, veranderde de bevolking plots van een schaars waardevol iets naar een lastig surplus. Emigratie werd dan ook gezien als een welgekomen oplossing. Door de commercialisering van de landbouw en de industrialisering werd een grote rurale massa ontworteld en door het gebruik van de stoomkracht werd de mobiliteit groter (schepen, trein, ...). Deze processen werden nog versterkt door de vernietigende gevolgen van de aardappelziekte in de late jaren 1840, die leidde tot hongersnood in grote delen van Europa (ook in de lage landen). Deze grootschalige emigratie naar de VS hield bijna twee decennia aan.⁵⁶

Hoewel men zeer open stond tegenover Europese emigratie en deze emigratie een zegen was voor schippers, ontluikende industriëlen en grootgrondbezitters, zorgde de uitbreiding van het aantal emigranten voor negatieve reacties bij de verdedigers van de anglo-amerikaanse versie van identiteit, de zogenaamde nativisten. Dit had ook te maken met het feit dat de meeste inwijkelingen arm waren en groter aantal verschillende nationaliteiten aanwezig waren in de stroom. Men richtte zich vooral tegen de Ieren. Ieren werden namelijk beschouwd als een inferieur ras, dit geloof

---

⁵² Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London: Harvard University Press, pp: 4-5.

⁵³ Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London: Harvard University Press, p: 99.

⁵⁴ Zolberg, A (2005). The archeology of 'remote control' in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, pp: 195-196.

⁵⁵ Neumann, G (2005). Qualitative migration controls in the antebellum United States in in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 106.

⁵⁶ Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London: Harvard University Press, p 433.

stamde nog uit de Britse periode, en werden ook aanzien als een gevaar omdat de Ieren katholiek waren en daarmee trouw aan de paus, die zich fel verzette tegen liberaal republikanisme. Ook de vele paupers werden niet als niet geschikt voor de Amerikaanse samenleving omschreven omdat men dacht dat ze moedwillig niet deelnamen aan de ontluikende markteconomie. Deze nativisten kregen ook de steun van stedelijke loonarbeiders, deze beschouwden de vele immigranten als een bedreiging voor hun levensstandaard en als een obstakel voor de organisatie van arbeidersbewegingen zoals vakbonden. Collomp dicht deze arbeidersbewegingen en vakbonden zelfs een grote rol toe in het tot stand komen van de eerste nationale immigratiewetten na de Secessieoorlog (zie verder). Naast de wens voor een protectionistische controle over de arbeidsmarkt, is de vraag naar regulatie van de immigratie volgens Collomp een gevolg van enerzijds de structuur van de belangrijkste arbeidersbewegingen en anderzijds van de politieke en culturele factor als hulpmiddel om zelf nationaal te integreren.⁵⁷

Daartegenover stonden de kapitalisten die het arbeidsaanbod zo hoog mogelijk wilden hebben. Immigratiebeleid kwam zo hoog op de politieke agenda te staan. Deze confrontatie en immigratie crisis zou later ook invloed hebben op de crisis rond de slavernij die zou leiden tot het uitbreken van de Secessieoorlog (1861-1865). Zolberg stelt dat het conflict rond immigratie sinds 1830 binnen de grenzen werd gehouden door het Amerikaanse partijen systeem, maar dat dit systeem zelf dan ernstig getest zou worden.⁵⁸ Volgens Neumann wantrouwen de zuidelijk staten, het open immigratiebeleid van het noorden. De vrije migratie van zwarten en slaven vormde namelijk een bedreiging voor het slavernijstelsel in het zuiden.⁵⁹

Ondanks het feit dat de anti-immigratiebeweging de verkiezingen in vroege jaren 1850 won, slaagde ze er niet in om haar doel te bereiken. De poorten werden niet gesloten en de VS bleef een 'nation of immigrants'. Maar ze slaagde er wel in om enkele barrières te plaatsen op de vrije toegang, zoals de institutionalisering van het systeem van 'remote control' (zie boven). Deze kunnen volgens Zolberg gezien worden als stapstenen naar een meer restrictief regime na de Secessieoorlog. De kapitalistische fractie wist zijn politiek door te zetten, wat zorgde voor een zeer economisch gericht beleid.⁶⁰

Tijdens en na de Secessieoorlog werd dit economisch beleid verder gezet en groeide de honger van de VS naar immigranten. Ook de opening en verovering naar het westen toe werd groter. Hier

---

⁵⁷ Collomp, K (2005). Labour unions and the nationalisation of immigration restriction in the United States, 1880-1924 in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 237-238.

⁵⁸ Zolberg, A (2005). The archeology of 'remote control' in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 215.

⁵⁹ Neumann, G (2005). Qualitative migration controls in the antebellum United States in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 107.

⁶⁰ Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London: Harvard University Press, p 434.

zorgden voornamelijk de ontwikkeling van spoorwegen, de industriële vooruitgang, de gemechaniseerde landbouw en het afschaffen van de slavernij voor. Deze nood werd makkelijk opgevangen door nieuwe migratiestromen uit Zuid- en Oost-Europa. Een mooi voorbeeld van een maatregel om migranten te lokken, is de Homestead Act van 1862. Dit was het sluitstuk van president Lincoln's landbouwpolitiek die het Westen als toekomstige vestigingsplaats openstelde en de landhongerige boeren naar Amerika lokte. Deze wet bepaalde dat een burger een onbewoond stuk land van de overheid in eigendom kon verwerven, op voorwaarde dat hij het land gedurende vijf jaar bewoonde en bebouwde. Op die wijze konden maximaal 64,7 hectaren verworven worden. Desondanks hadden vele pioniers zich op ontgonnen land gevestigd zonder de registratieformaliteiten uit te voeren. Maar de plaatselijke autoriteiten lieten deze toestand betijen. In 1865 werd deze toestand zelfs geregulariseerd door de Pre-emption Act.⁶¹

Na verloop van tijd kwamen er dus ook immigranten toe langs de kusten van de Pacifische Oceaan, dit waren vooral Chinezen. Deze immigratiestromen maakten het Amerikaans dilemma nog groter. Men krijgt in deze periode, de late jaren 1860, te maken met een tweede golf van nativisme, gericht tegen de nieuwe immigranten. Zolberg vergelijkt de strijd tussen de twee kampen als een soort bokswedstrijd van een halve eeuw waarin beide enkele ronden konden winnen. Maar in 1875, op het einde van de Reconstruction (1865-1877), een periode van heropbouw na de burgeroorlog, gingen de voorstanders voor vrije immigratie plots knock-out en werd de eerste federale immigratiewet doorgevoerd. De federale wetten konden volgens Neumann gemaakt worden door de eenheid die er was na de Secessionoorlog, enkele oude wrijvingen en conflicten, zoals de slavernij in het zuiden, waren van de baan. Dit maakte het mogelijk om een uniform federaal migratiebeleid en een gecoördineerd systeem van implementatie uit te bouwen. Het immigratiebeleid in de verschillende staten werd zo uitgeroeid en gefederaliseerd.⁶²

Dit werd vergezeld door een nieuw idee over de opbouw van de natie. Er werd overgestapt van het idee van de assimilatieve smeltkroes, waarmee bedoeld wordt dat een bevolkingsgroep spontaan opgaat of is opgegaan in een andere groep en daardoor (een groot deel van) de eigenheid verloren is, naar een cultureel pluralisme, een aanvaarden van een pluriforme samenleving. Immigranten moesten echter wel nog steeds bereid zijn zich de Amerikaanse gebruiken eigen te maken, daarvoor werd een bepaalde *rite de passage* ingevoerd. Men combineerde dus het amerikanisme met de legitimatie van de wortels van de immigranten. Dit had gevolgen voor de manier waarop de natie samengesteld werd.⁶³

---

⁶¹ Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren, p 10.

⁶² Neumann, G (2005). Qualitative migration controls in the antebellum United States in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 117.

⁶³ Zolberg, A (2006). *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America*. Cambridge/London:

In de periode van 1880- 1925 verschoven de Verenigde Staten naar een steeds geslotener staat. Restrictieve maatregelen die voor de Secessieoorlog nog tegengehouden werden door het Amerikaans Hoogerechtshof werden nu geactiveerd. In de latere jaren van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw werden zo diverse wetten aangenomen die bijvoorbeeld chronisch en mentaal zieke personen uit het land weerde. Ook op basis van afkomst, en dus mogelijk gevaar voor de Amerikaanse identiteit, kon je uit de Amerikaanse samenleving geweerd worden. Eerst werden de Chinezen uitgesloten door de Chinese Exclusion Act in 1882, daarna volgde de Gentleman's Agreement of 1907 met Japan die bedoeld was om de Japanse immigratie te reguleren. Tien jaar later werd de Immigration Act of 1917 goedgekeurd door het congres. Deze wet was vooral gericht tegen mentaal en fysiek gehandicapten, bedelaars, polygamisten, anarchisten, alcoholiekers, enzovoort, maar bevatte ook 'Asiatic Barred Zone', een grote zone waaruit geen immigranten meer mochten komen. Later werd deze nog verscherpte en gold dit voor alle Aziaten met de invoering van de Asian Exclusion Act, als onderdeel van de Immigration Act of 1924. Door de Immigration Act of 1924 werden ook de Zuid- en Oost-Europese immigratiestromen beperkt. Deze wet draaide de basis van het Amerikaans immigratiebeleid om. Men ging van een open toegang voor iedereen, behalve indien verboden, naar geen toegang, behalve wanneer die toegelaten werd.⁶⁴

Maar al deze restrictieve maatregelen hielden duidelijk veel migranten niet tegen om te migreren want de piekjaren van de immigratie vielen tussen 1890 en 1924. Er kwamen toen meer dan 15 miljoen immigranten in de Verenigde Staten aan. De maatregelen zijn mede een gevolg van de groter wordende immigratiestroom. Deze stroom onstond dan weer vooral omdat immigranten van steeds meer en andere gebieden afkomstig waren en door revolutionaire veranderingen in het transoceanisch transportatiesysteem, waardoor de kosten van de reis flink daalden.⁶⁵ Het valt op dat men restrictiever was tegenover Aziaten dan tegenover Europeanen. Voor een groot deel was dit het gevolg van het gevoel van bedreiging voor de identiteit dat men had, iets wat men in de hedendaagse migratie ziet terugkomen, maar volgens Chan had men ook nog een ander foutief beeld van de Aziatische immigranten. Men beschouwden de Aziatische immigrantenstroom als bijna volledig bestaand uit tijdelijke arbeiders, die naar de VS kwamen om zich te verrijken en dan weer weg te trekken. Voor de nativisten en anderen rechtvaardigde dit de restrictieve wetgeving tegenover de Aziatische immigranten. Maar Chan toont in haar artikel aan dat deze stelling niet opging. Ze kwam tot de conclusie dat de Europese immigrantenstroom zelfs nog meer tijdelijke arbeiders bevatte. Meer dan 60 procent van de Italianen keerde terug naar Italië en zelfs de Engelsen haalden in sommige periodes een percentage van 30 procent. Daar tegenover staat een

---

Harvard University Press, p 435.

⁶⁴ Zolberg, A (2006). A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America. Cambridge/London: Harvard University Press, p 436.

⁶⁵ Zolberg, A (2006). A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America. Cambridge/London: Harvard University Press, p 432.

percentage van 47 procent van de Chinezen en 33 procent van de Japanners.⁶⁶

Hatton en Williamson hadden hier een andere kijk op. Ook zij zagen dat de deur tot de Nieuwe Wereld voor immigranten vanaf 1880 gradueel sloot. Daarmee bedoelen ze dat de deuren niet opeens toegeslaan werden in 1917 (Literacy Act) of in 1921 (Emergency Quota Act), maar dat er eerder sprake was van een geleidelijke verandering. Ze bemerken verder nog dat de Verenigde Staten hier niet alleen in waren. Canada, Brazilië, Australië en Argentinië activeerden gelijkaardige maatregelen. Er zijn enkele kandidaten om deze verandering in het immigratie-beleid te verklaren: racisme en xenofobie, stijgend gevaar voor de dominante Anglosaksische cultuur, stijgend aantal immigranten, slechtere scholing (kwaliteit) van de immigranten, de dreiging van nog lager gekwalificeerde immigranten, stijgende ongelijkheid en een grotere stemkracht voor de werkende armen.⁶⁷ Na een onderzoek besluiten Hatton en Williamson dat de werkloosheid en macro-instabiliteit zeker een rol gespeeld hebben in de timing van de wijzigingen in het beleid tegenover restricties eind 19^e en begin 20ste eeuw, maar dat fundamentele wijzigingen in de arbeidsmarkt de drijvende krachten waren op de lange termijn. Men probeerde zoveel mogelijk de positie van de ongeschoolde werknemer te beschermen en van loonsverminderingen te vrijwaren. Hoe groter de bedreiging voor de lonen, hoe restrictiever het immigratiebeleid werd. De verandering lag dus minder aan het stijgende aantal immigranten, maar meer aan de dalende kwaliteit van de immigranten. Economische krachten spelen dus hun rol in het beleid, net zoals de politieke instituties, waarmee ze een wisselwerking hebben. Verder is er volgens hen geen afdoend bewijs dat racisme of xenofobie het immigratiebeleid effectief gestuurd hebben en deze gevoelens zijn dan ook van ondergeschikt belang.⁶⁸

Besluit

We kunnen besluiten dat het Amerikaans standpunt tegenover immigratie op bepaalde momenten in het verleden duidelijk leek, maar het dat zelden of nooit was. Het was eerder complex en afwisselend. De immigranten werden niet gezien als een ongedifferentieerde massa, maar meer als een totaal dat bestaat uit verschillende componenten, die een speciale betrekking hebben op de verscheidene elementen in de Amerikaanse samenleving. Die verschillende componenten werden telkens beoordeeld vanuit zeer van elkaar verschillende belangen. Deze gingen van pro tot anti immigratie. De eerste was eerder economisch, de andere gerelateerd aan het karakter van de Amerikaanse samenleving of identiteit. Volgens Zolberg versterkten beide zijden elkaar wel eens,

---

⁶⁶ Chan, S (1990). European and Asian immigration into the United States in comparative perspective, 1880 to 1920s in Yans-McLaughlin, V (1990). Immigration reconsidered. New York/Oxford: Oxford university press, p38.

⁶⁷ Hatton, T & Williamson, J (2005). Global migration and the world economy : two centuries of policy and performance. London/Cambridge: the MIT Press, p 153.

⁶⁸ Hatton, T & Williamson, J (2005). Global migration and the world economy : two centuries of policy and performance. London/Cambridge: the MIT Press, pp: 178-179.

maar stonden ze dikwijls lijnrecht tegenover elkaar. Een economisch gezien waardevolle immigrant was ongewenst als toekomstig lid van de nationale gemeenschap.⁶⁹ Al hebben Hatton en Williamson aangetoond dat economische en politieke belangen (en gevoelens) vaak door elkaar liepen.

---

⁶⁹ Zolberg, A (2005). The archeology of 'remote control' in Fahrmeir, A; Faron, O & Weil, P (2005). *Migration control in the North Atlantic world*. New York/Oxford: Bergahn Books, p: 196.

Hoofdstuk 5

De Belgische emigratie naar de Verenigde Staten

Inleiding

Vooraleer we gaan inzoomen op de emigratie naar de Verenigde Staten vanuit Oost-Vlaanderen en Vransene, gaan we in op de totale emigratie vanuit België tijdens het begin van de 20ste eeuw. Deze analyse is voornamelijk gebaseerd op onderzoek van Ginette Kurgan- Van Hentenryk. Aangezien zij en ons verder onderzoek zich vooral baseerd op informatie uit de Venesoerapporten, kan een korte uitleg over Eugène Venesoer niet ontbreken.

België kende altijd een zeer beperkte emigratie naar de Verenigde Staten. Zo overtrof de immigratie al vanaf 1901 de emigratie. Dit komt ondermeer omdat Frankrijk een grote aantrekkingskracht uitoefenende op de Belgische emigranten. Doorgaans ging men daar als seizoensarbeider aan het werk. Mede daarom en vanwege de geografische nabijheid van Frankrijk en de gelijklopende cultuur, wordt deze migratiebeweging niet als een langeafstandsemigratie beschouwd.⁷⁰

We moeten in dit hoofdstuk een sterk onderscheid maken tussen het aantal passagiers dat vanuit Antwerpen vertrok en het aantal passagiers die de Belgische nationaliteit hadden. Antwerpen was een van de belangrijkste migratiehavens, maar weinig Belgen zouden hiervan gebruik maken. Een voorbeeld hiervan. In het jaar 1900 vertrokken er in totaal 33.491 passagiers vanuit Antwerpen naar Noord-Amerika. Hieronder waren slechts 1.981 Belgen te vinden.⁷¹

Belgische emigratie naar de VS in de 19e eeuw

Tot 1840 bleef de Belgische emigratie richting de Nieuwe Wereld zeer beperkt. Tussen 1830 en 1840 vertrokken ongeveer 300 Luxemburgse landbouwers hoofdzakelijk naar Ohio en Michigan. De emigratie bereikte pas een eerste piek in 1840 en later in de periode van 1850 tot 1856, wanneer duizenden Belgen uitweken naar de staat Wisconsin. Daaruit ontstond de grootste Belgische-Amerikaanse vestiging rond Green Bay, in Wisconsin. Dit had vooral te maken met de sociaal-economische mutaties die België in de periode onderging. Tussen de jaren 1846 en 1847

---

⁷⁰ Milh, C. (2007). Belgische emigratie naar de Republiek van Brazilië tussen 1889 en 1914. Licentiaatsverhandeling aan de Universiteit Gent: p 33.

⁷¹ Bauwens, G. (2001). Venesoerapporten 1896-1899. Belgische passagiers, waaronder emigranten naar Amerika, Canada, Nieuw Zeeland, Zuid-Afrika voor de jaren 1896-1899. eigen beheer, Wilrijk: pagianummer ontbreekt.

verdubbelde de Belgische bevolking van 4,3 miljoen naar 8 miljoen mensen. Tijdens diezelfde periode kromp de agrarische beroepsbevolking met 62%, van 1.075.031 naar 412.026. in tegenstelling met de buurlanden, bleven in België de onproductieve dwergbedrijfjes de toon aangeven. Gemiddeld was een Belgisch bedrijf de helft kleiner dan een Frans bedrijf en 5 maal kleiner dan een Brits bedrijf. In 1850 had men net een vascrisis en een voedselcrisis achter de rug en door de aanhoudende bedrijfsversnippering, waardoor de percelen kleiner werden en de verscheidenheid aan culturen groter, kwam een overschot aan arbeidskrachten tot stand. De meeste familieden van grote gezinnen vonden immers geen werk meer op de boerderij.⁷²

Daarnaast waren er nog de initiatieven van de lokale autoriteiten, in een latere fase door de regering gesteund, om criminelen, oud-gevangenen, armen en bedelaars naar Amerika te sturen. 630 zulke individuen staken tussen 1850 en 1856 de oceaan over. Maar aan zo'n verhuizingen kwam een einde na hevige protesten vanuit Amerika.⁷³ Vanaf dat moment zou de overheid niet meer rechtstreeks tussenkomen in de emigratie.

Vanaf het einde van de jaren 1850 liep de Belgische emigratie achteruit. Ook het belang van de haven van Antwerpen als migratiehaven liep achteruit. Er was veel concurrentie vanuit Bremen, Hamburg, Londen en Le Havre. De buitenlandse concurrenten boden betere faciliteiten en over modernere schepen die het traject sneller aflegden. Zo kon de kostprijs gedrukt worden. Antwerpen beschikte nog altijd niet over stoomschepen.⁷⁴

Stengers berekende dat er tijdens de periode van 1857 tot 1879 slechts enkele duizenden Belgen buiten Europa emigreerden. Sommige jaren vertrokken er slechts enkele tientallen Belgische emigranten.⁷⁵ De emigratie naar de Verenigde Staten richtte zich niet naar een bepaalde streek en er is weinig of geen informatie over nieuw gestichte kolonies in deze periode. Elke vorm van organisatie om de emigratiestroom te leiden, zowel in de VS als in België, ontbrak. In de VS had dit te maken met de Secessieoorlog en de herstructurering na de Secessieoorlog.

Vanaf de jaren 1880 zorgde een economische crisis in België voor een heropleving van de emigratie. De Red Star Line had intussen in 1875 voor de eerste regelmatige stoomschipverbinding tussen Antwerpen en New York gezorgd. De scheepvaartmaatschappij maakte gebruik van de nieuwe emigratiestroom om zijn handel uit te bouwen en verwierf snel de status van grootste scheepvaartmaatschappij van de stad.⁷⁶ Op het hoogtepunt van de economische crisis in 1886 en 1887 verhoogde de druk op de Belgische regering om de niet-interventiepolitiek over boord te

---

⁷² Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren: p 7.

⁷³ Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren: p 9.

⁷⁴ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent: p 124.

⁷⁵ Stengers, J. (1978). Emigrants et immigration en Belgique aux XIX et XX siècle. Brussel: académie royale des sciences d'outr-mer: p 46.

⁷⁶ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent: p 174.

gooien, maar dit heeft regering nooit gedaan. Er werden wel maatregelen genomen om de emigrant te informeren en te beschermen. Zo kregen de consuls de opdracht om de emigratie- en kolonisatiemogelijkheden te omschrijven. Deze rapporten werden dan opgesteld voor geïnteresseerden, maar de informatie bereikte uiteindelijk niet de kandidaat emigranten.⁷⁷

In de periode 1880 – 1893 weken enkele tienduizenden Belgen uit naar de Verenigde Staten. Vele Waalse wevers en glasblazers trokken naar Pennsylvania en vele Vlaamse boeren trokken naar Minnesota, alwaar de vestiging Ghent ontstond. De Midwest-staten Illinois en Michigan waren ook erg in trek. De Belgische uittocht naar de Verenigde Staten bereikte met 4297 uitwijkelingen in 1892 een record. De economische recessie in de Verenigde Staten vanaf 1893 en de economische opbloei in België in de jaren 1890, zorgden voor een serieuze terugval van de emigratie. Zo vertrokken er in 1898 maar 673 Belgen naar Amerika.⁷⁸

De Belgische trek naar de VS zou pas in het eerste decennium van de 20ste eeuw zijn hoogtepunt bereiken, met gemiddeld 3472 vertrekkers per jaar. Daarmee zou deze emigratiegolf al de vorige golven overtreffen.

Belgische emigratie naar de VS van 1899 tot 1914

Vanaf deze periode is de migratie vanuit België naar de Verenigde Staten veel beter gedocumenteerd. Dit heeft veel te maken met enkele initiatieven van de staat om te trachten de emigratiestroom in kaart te brengen en het werk van Eugène Venesoen.

Eugène Venesoen en de Venesoenrapporten

De omstandigheden waarin de emigranten er toe gebracht werden te emigreren, hun onwetendheid en de gewetenloze praktijken, noopten de overheid tot het nemen van maatregelen. Bij Koninklijk Besluit van 29 april 1890 richtte de overheid verschillende overheidsagentschappen op om de emigratieprocédés te controleren. Eén van deze agentschappen, de overheidsemigratiedienst, gehuisvest in het toen nieuw Torengedebouw te Antwerpen, zou van groot belang zijn voor genealogen en demografen.⁷⁹

In 1892 werd een zeer dynamische overheidsbediende, Eugène Venesoen, hoofd van de emigratiedienst. Ten dienste van de minister van buitenlandse zaken stelde hij een jaarlijks rapport

---

⁷⁷ Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent: pp 174- 175.

⁷⁸ Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren: p 13.

⁷⁹ Kennive, D., Vanderhaeghe, J., Schilders, M. (1992). Emigranten naar Amerika. Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Antwerpen, Antwerpen: p 273.

op over het emigratievervoer vanuit Antwerpen. In het begin maakte hij weinig specifieke verwijzingen naar over het vertrek van de Belgen, maar al gauw raakte hij echter meer betrokken bij het lot van de Belgische emigranten en bezorgde hij de administratie meer gedetailleerde statistische informatie over hen. Hij werd daarin aangemoedigd door de overheid, die jaarlijks grote bedragen spendeerde aan behoeftige wegtrekkende Belgen en graag de omstandigheden kende waarin zij emigreerden.

Vanaf augustus 1896 begon Venesoen de Belgische emigranten te ondervragen en zond hij zijn maandelijkse rapporten naar Brussel. In een deze eerste fase bevatten de registers de resultaten van de mondelinge overvragingen (naam, bestemming en beroep) en ingevulde vragenlijsten. Vanaf 1899 zal Venesoen zijn vragenlijsten uitbreiden: de naam van het schip, kapitein, vertrekdatum, plaats van bestemming en een gedetailleerde beschrijving van de emigrant (naam, hoeveelheid geld op zak, waarom emigreerde men, geslacht, plaats van herkomst). Jammer genoeg zijn er hiaten in de rapporten. Ze werden niet altijd goed opgeslagen en ook de wereldoorlogen gooiden roet in het eten. Alle rapporten vanaf 1896 tot 1899 ontbreken. Ook de rapporten van het jaar 1900 zijn nooit meer teruggevonden en er zijn hiaten in de rapporten van 1907 en 1908.⁸⁰

Natuurlijk moeten we ons ook afvragen in hoeverre deze rapporten de totaliteit van de emigratie weergeeft. Het gaat hier niet om passagierslijsten. We moeten dus definiëren wie er officieel als emigrant aangeduid werd door de Belgische overheid.

Zo werden alleen reizigers in de derde klas aanzien als emigranten. Gezien elk schip dat emigranten vervoerde een minimum ruimte per emigrant moest voorzien (één vierkante meter en 1,83 meter hoogte), werden deze beschikbare ruimten gelijkgesteld aan derde klas. Wie dus in derde klas reisde werd aanzien als emigrant, werd ondervraagd en kwam in de Venesoenrapporten. Ten eerste kon dit leiden tot een overschatting van het aantal emigranten. Heel wat derde klas-reizigers weken reeds vroeger uit en vertrokken voor een tweede maal naar Amerika, na een kort verblijf in België. Ze kwamen er bijvoorbeeld hun echtgenote en kinderen halen of brachten een bezoek aan familie of vrienden. Venesoen zag dat in en meldt in 1896 dat er van de 1000 vertrekkers, al 600 in Noord-en/of Zuid-Amerika leefden en slechts 400 er voor het eerst naar toegingen. Toch werden ze allen genoteerd als emigrant in dat jaar. Gelukkig zijn er cijfers voor een aantal jaren beschikbaar waardoor men kan terugkijken.⁸¹ Ten tweede houdt deze regel ook in dat emigranten die in de eerste of tweede klas reisden, niet als emigranten aanzien werden en niet in de Venesoenrapporten terecht kwamen. Nochthans zijn er heel wat emigranten die, indien ze het zich konden veroorloven, een kaartje voor de tweede klas kochten. Dit werd verstrekt door de Amerikaanse Wet van 3 maart

---

⁸⁰ Kennive, D., Vanderhaeghe, J., Schilders, M. (1992). Emigranten naar Amerika. Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Antwerpen, Antwerpen: pp 273- 274.

⁸¹ Kennive, D., Vanderhaeghe, J., Schilders, M. (1992). Emigranten naar Amerika. Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Antwerpen, Antwerpen: p 274.

1893. Vanaf dan namen de Verenigde Staten stipte maatregelen om de immigratie in te dijken. De aangekomen emigranten moesten allemaal een strenge ondervraging en medische controle ondergaan. De kwaliteit van deze ondervragingen en het medisch onderzoek lieten misschien te wensen over, maar toch werden ze gevreesd door de emigranten. Ongeveer 2% van de emigranten werd jaarlijks teruggestuurd. Men kan zich de verschrikkelijke taferelen die zich daarbij afspeelden wel voorstellen. De aankomst van de reizigers in de eerste twee klassen was volledig anders. Zij werden aan boord gecrontroleerd en konden daarna onmiddellijk aan land gaan. Zij ontlieden dus de beproeving van de Amerikaanse registratiekantoren. Maar de wettelijke omschrijving van een emigrant was niet meer van toepassing op hen die reisden in tweede klas en Venesoen moest zich dus beperken tot de armsten onder de emigranten. Ten derde zijn er de passagiers die niet rechtstreeks van Antwerpen naar de andere kant van de Atlantische Oceaan emigreerden, maar dit deden vanuit Hull of Liverpool, waar men aan een lagere prijs met een Britse zeevaartlijn mee kon. Ook zij telden niet mee als emigranten naar Amerika.

We kunnen hieruit concluderen dat we de Venesoenrapporten met de nodige voorzichtigheid te benaderen en dat zeker niet alle emigranten erin terug te vinden zijn. Ze blijven wel een schat aan informatie over migratie bevatten. Het zijn de beste verkrijgbare bronnen over Belgische emigratie naar de Verenigde Staten voor het begin van de 20ste eeuw.

Analyse Belgische emigratie naar de VS in het begin van de 20ste eeuw

Nu we weten hoe de Belgische overheid een emigrant definieerde en dat we de beperkingen van de Venesoenrapporten kennen, kunnen we een overzicht geven van de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten in de jaren 1900. In totaal noteerde Venesoen tussen 1896 en 1912 41.152 Belgische passagiers. Voor de jaren 1913 en 1914 is er heel wat minder informatie beschikbaar, vandaar betreft Kurgan -Van Hentenryk deze jaren niet meer in haar analyse. Later meer hierover. Belangrijk is wel dat Kurgan- Van Hentenryk alle overzeese emigranten in haar analyse opneemt. Jammer genoeg is niet mogelijk om de emigranten die naar de andere overzeese gebieden trokken, eruit te filteren. Gelukkig handelen vele tabellen en cijfermateriaal wel alleen over diegenen die naar de VS reisden. In zijn totaliteit ging de overgrote meerderheid toch naar de VS, zodat we telkens met een zeer beperkte foutenmarge zitten. Dit doet alleszins geen afbreuk aan het verdere onderzoek.

Tijdens de eerste jaren bleef het aantal vertrekkers vrij klein. Voor 1900 kwam het totale cijfer slechts sporadisch boven de 1000 vertrekkers. Vanaf 1901 zouden dat er 3000 per jaar worden. Een hoogtepunt zou bereikt worden in 1907, met 4844 passagiers.

Kurgan-Van Hentenryk deelt de vertrekkers op in twee categorieën. De eerste groep bevat passagiers

die naar Amerika terugkeren, de tweede groep bestaat uit mensen die voor de eerste maal naar Amerika afzakken met de bedoeling zich daar te vestigen. 21% van de vertrekkers behoorde tot de eerste groep, 79% tot de tweede. Deze tweede groep kan nog eens onderverdeeld worden in drie subcategoriën. Eerst hebben we de familiehoofden, dit zijn personen ouder dan 18 jaar die alleen vertrekken of niet afhankelijk zijn van financiële steun van familie. 59% van de mensen uit de tweede groep behoren tot deze categorie. Een tweede categorie zijn de passagiers die een familiehoofd vergezellen, zij maken 20% van de tweede groep uit. Een derde categorie omvat de individuen, vrouwen en kinderen, die op weg gingen om zich bij het familiehoofd te gaan vestigen. Deze laatste categorie is goed voor 21% van de tweede groep.⁸²

TABLE I
Destination of Passengers Returning to the U.S.A. (%)

Destination	Passengers	
MIDWEST :		
Illinois	24	}
Michigan	11	
Indiana	11	
Ohio	4	
Other States	9	
		59
EAST :		
Pennsylvania	22	}
New York	5	
New Jersey	4	
Other States	5	
		36
Elsewhere in the U.S.A.		5
Total		100

We beginnen het overzicht met de passagiers die tot de eerste groep, de terugkeerders, behoorden. Deze groep bestond vooral uit volwassen mannen (70%), veelal kwamen zij terug naar België om kennissen en familie te bezoeken. Uit bovenstaande tabel is op te maken naar welke plaatsen in de VS trokken. De Belgische emigranten vestigden zich voornamelijk in twee regio's: de Midwest en meer oostelijk, in de buurt van New York. Illinois en Pennsylvania zijn duidelijk de populairste bestemmingen, gevolgd door Michigan en Indiana. We zien dat de Belgische migranten vaak samentroepen. Zo ging een derde van de migranten die naar Indiana trok terug naar South Bend en ging de helft van de teruggekeerde Belgen die naar Michigan gingen, naar Detroit. Chicago en Moline zijn dan weer de belangrijkste bestemmingen in Illinois. Uit deze cijfers blijkt volgend Kurgan- Van Hentenryk een voorkeur voor gebieden waar men al eerder gevestigd was en gebieden die zich in het industrialisatieproces bevonden.⁸³

⁸² Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: pp 16-17.

⁸³ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 18.

Dit brengt ons bij de beroepsstructuur van deze groep emigranten. Interessant is de correlatie tussen het beroep van de terugkeerder en zijn bestemming. De landbouwers, die de grootste groep uitmaken met 22%, trokken voornamelijk naar Illinois en Michigan. De mijnwerkers gingen dan weer massaal naar Pennsylvania en ook Illinois was een populaire bestemming onder hen. De glaswerkers, die vooral uit Henegouwen kwamen, reisden dan weer af naar Indiana en Pennsylvania.⁸⁴

De volgende statistieken handelen over de twee categoriën emigranten, kortom over alle Belgische emigranten.

Aan onderstaande tabel kunnen we afleiden dat het overgrote deel van de emigranten mannen waren (68%). Kinderen maakten 24% van de totale groep Belgische emigranten uit.⁸⁵ We kunnen hieruit besluiten dat de meeste emigranten volwassen mannen zijn die er alleen op uit trokken, zonder het gezin.

TABLE III
Distribution of Emigrants According to Age and Sex (%)

Age Group (in years)	Sex		Total
	Male	Female	
0 - 5	6	6	12
6 - 11	4	3	7
12 - 17	3	2	5
18 - 25	22	7	29
26 - 30	14	6	20
31 - 35	9	3	12
36 - 40	5	3	8
41 - 50	4	1	5
51 and over	1	1	2
Total	68	32	100

Belangrijk voor ons onderzoek is zeker de plaats van herkomst van de emigranten. Ook dit heeft Kurgan- Van Hentenryk onderzocht. De volgende tabel en bijlage I tonen duidelijk aan dat de overgrote meerderheid van de Belgische emigranten uit West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen of Henegouwen kwamen.⁸⁶ Vanuit de andere provincies is het aantal emigranten vrij klein. Oost- en West-Vlaanderen spannen de kroon met 31% en 29%, Henegouwen volgt met 15%.

⁸⁴ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 19.

⁸⁵ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 20.

⁸⁶ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 21.

Bijlage I toont een nog lokaler beeld. Daar ziet men globaal per canton of er veel emigranten vertrokken. De cantons vanwaar de meeste emigranten vertrokken, zijn Nevele, Kaprijke, Ruyslede, Brugge en Diksmuide.

TABLE IV
Origin of Emigrants (%)

Province	Heads of Families	Accompanying members	Members Going to Join Heads of Families	All Emigrants
Antwerp	6	4	9	6
Brabant	5	4	3	4
West Flanders	34	18	26	29
East Flanders	34	23	30	31
Hainaut	11	23	19	15
Liege	4	6	6	5
Limburg	p.m.	1	p.m.	p.m.
Luxembourg	3	7	2	4
Namur	1	3	2	2
Unspecified	2	11	3	4
Total	100	100	100	100

We weten dat alle emigranten die in deze statistieken voorkomen reizigers in de derde klas zijn. Veel financiële mogelijkheden zullen ze dus niet gehad hebben, maar hoeveel financiële armsglag hadden ze nu werkelijk? Dankzij de Venesoerapporten, waarin genoteerd is hoeveel geld men op zak had, kunnen we ook dit reconstrueren. Kurgan- Van Hentenryk goot ook dit samen in een tabel.⁸⁷

⁸⁷ Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 37.

TABLE XII
Amount of Money Taken Along by Heads of Families (%)

Amount (in Belgian francs)	Unaccompanied	Accompanied
0	1	1
1 to 50	25	4
51 to 100	42	13
101 to 150	12	10
151 to 200	7	12
201 to 250	3	6
251 to 500	6	24
501 to 1,000	1	14
1,001 and over	1	12
Unspecified	2	4
Total	100	100

We zien dat vooral diegenen die alleen reisden vrij weinig geld op zak hadden. Het is natuurlijk vanzelfsprekend dat diegenen die vergezeld worden door hun familie, meer geld nodig hadden om hen in hun onderhoud te kunnen voorzien. Toch kunnen we zeggen dat de vergezelde emigranten waarschijnlijk een beter betaalde job hadden. Emigranten die slecht betaalde jobs hadden, moesten vaak hun familie achterlaten en zouden terugkeren om hen te komen halen als ze eenmaal wat meer verdienden in de Verenigde Staten. Er moet ook rekening gehouden worden met de jonge leeftijd van de meeste emigranten. Zij hebben nog niet de kans gehad om grote sommen geld te vergaren. Bijlage II geeft een beeld van de bestemmingen van alle Belgische emigranten. Het beeld dat we al hadden van de bestemmingen van de emigranten die terug keerden, wordt hier bevestigd. De grote bestemmingsplaatsen zijn Illinois met 22,9% van de Belgische emigranten, Pennsylvania met 11,1%, Michigan met 15,8% en in mindere mate Indiana met 5,7%. Het aantal emigranten dat naar de overige staten trekt, is vrijwel verwaarloosbaar. We zien ook dat 12,7% naar Canada trekt. Velen onder hen trokken naar Canada om zo de strenge controles bij de aankomst in New York te ontlopen. Via een reis over land weken ze dikwijls nog uit naar de VS. Jammer genoeg kunnen ze daarom dus niet in de statistieken opgenomen worden.

Bijlage III toont ons de beroepen van de Belgische emigranten. Het valt meteen op de emigranten die alleen emigreren voor de helft werkzaam is in de primaire sector en 29% in de secundaire sector. Bij de emigranten die niet alleen afreizen, zien we een ander beeld. Daar is 46% werkzaam in de secundaire sector en slechts 39% in de primaire sector. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de lagere lonen in de landbouwsector. Landbouwers konden zich daardoor niet direct permitteren om hun familie meteen over te brengen. Een andere mogelijkheid is dat deze bevolkingsgroep op een

jongere leeftijd emigreerde door de ontstane arbeidsoverschotten op het platteland. Een ander opvallend punt is dat er weinig werklozen wegtrokken. Voor hen was de reis waarschijnlijk te duur en zij werden ook moeilijker doorgelaten aan de controles. De Amerikanen hadden liever zo weinig mogelijk ingeweken paupers en bedelaars.

Besluit

Dankzij het onderzoek van Kurgan- Van Hentenryk en de bewaarde Venesoenrapporten hebben we heel wat informatie over de Belgische emigrant in het begin van de 20ste eeuw.

Over het algemeen was de groep emigranten vrij jong. 51% van de Belgische emigranten waren volwassen tussen 18 en 35 jaar, 24% waren kinderen.

Een meerderheid van de Vlaamse emigranten bestond uit alleenreizende boeren of arbeiders, die vaak een klein bedrag met zich mee droegen (minder dan 100 frank). Meestal trokken naar een van de Belgische vestingen in Michigan of Illinois met de bedoeling om wat geld te verdienen en zo hun familie te kunnen laten overkomen. Deze nakomers hadden vaak nog minder geld op zak (rond de 50 frank). De Vlaamse landbouwerd moesten na aankomst vaak van beroep veranderen omdat ze vaak in een stedelijke omgeving terecht kwamen.

De emigratiebeweging vanuit Wallonië zag er iets anders uit. Deze was die minder groot en vertrokken vaker met de hele familie. De Waalse emigranten waren meestal werkzaam in de secundaire sector en werden aangetrokken door de hogere lonen en betere werkomstandigheden.

De verschillen tussen de emigratiebewegingen vanuit beide landsdelen is voornamelijk te verklaren door de sociaal-economische verschillen tussen Vlaanderen en regio Henegouwen.

Conclusie

De Belgische emigrant kan zeker niet gezien worden als een pionier die erop uit trok om de Nieuwe Wereld te gaan ontdekken. De overgrote meerderheid van de emigranten bleek liever naar plaatsen te trekken waar zich reeds familieleden, kennissen of landgenoten zich reeds gevestigd hadden. Velen vertrokken ook weer een tweede keer, wat erop wijst dat men niet graag definitief wegbleef. De Belgische emigratie nam trouwens een zeer kleine plaats in de totale intercontinentale migratie in. Zelfs het aandeel in de migratie vanuit de haven van Antwerpen bleek zeer klein te zijn.

Men werd toch vooral aangetrokken door de loonverschillen. Dit wordt gestaafd door de sterke daling van het aantal emigranten in 1908. Toen werden de VS zelf getroffen door een economische crisis.

We zien ook dat Oost- Vlaanderen een van de sterkste emigratiebewegingen kende. Daarom kiezen we ervoor om dieper in te gaan op de emigratie vanuit Oost- Vlaanderen, met de bedoeling om vanuit die analyse een gemeente te bekijken.

Hoofdstuk 6

Emigratie naar de VS vanuit Oost-Vlaanderen

Inleiding

Zoals in het vorige hoofdstuk al duidelijk werd, is de emigratiestroom vanuit Oost-Vlaanderen het grootst. Dit zorgt er voor dat we met recht en rede kunnen zeggen dat Oost- Vlaanderen een belangrijke rol speelde in de toenmalige Belgische emigratie naar de Verenigde Staten. Oost-Vlaanderen is de opeenvolgende economische crisissen in de 19de eeuw, in het begin van de 20ste eeuw nog niet te boven gekomen. Er was sprake van een stagnerende industrie en een fikse achteruitgang van de huisnijverheid. Oost- Vlaanderen en ook West- Vlaanderen waren verbijgestreefd op technisch vlak. Alleen Gent bleek een kleine uitzondering op de algehele malaise. Gent was het best gewapend als moderne gemechaniseerde textielstad.⁸⁸ Daarnaast speelde ook de demografische situatie in België parten. De bevolkingsgroei nam toe waardoor de bevolkingsdichtheid toe nam. De toegenomen mobiliteit speelde evengoed een belangrijke rol. Ondanks het feit dat een verhuizing vaak gepaard ging met een verandering van beroep, was er een grote lokale migratie. Vanaf 1880 namen de seizoensarbeid en de pendelarbeid een belangrijke plaats in. Vanaf dan was de emigratie naar de Verenigde Staten vanuit Oost- Vlaanderen pas noemenswaardig.⁸⁹ We zien vooral dat de Vlaming vrij honkvaste mensen zijn. Ze verhuizen zeer weinig, ook al gaat het slecht. Als ze verhuizen trekken ze meestal niet echt ver.⁹⁰ Toch zijn er enkele uitzonderingen op deze regel. Om die uitzonderingen is het ons te doen.

In dit hoofdstuk hebben we ons op de Venesoerapporten van de jaren 1899, 1901, 1906, 1908, 1911, 1913 en 1914 gebaseerd om de vertrekplaatsen van de emigranten te kennen. Deze jaren zijn uitgekozen omdat ze een beeld geven over de gehele periode, de laatste jaren zijn misschien sterk vertegenwoordigt maar dat had te maken met de relatieve makkelijkheid waarmee deze cijfers te verzamelen waren in tegenstelling tot andere jaren. Het is de bedoeling om vanuit deze cijfers enkele totale emigratiecijfers vanuit Oost-Vlaanderen af te leiden. Daarop zal de keuze van gemeente gebaseerd zijn.

Emigratie vanuit Oost- Vlaanderen: een analyse

---

⁸⁸ Vander Stichele, J. (1987). Stadsverlaters 1867- 1880, in: *De Leiegouw*, (29): 276- 291: p 281.

⁸⁹ Vander Stichele, J. (1987). Stadsverlaters 1867- 1880, in: *De Leiegouw*, (29): 276- 291: pp 287-288.

⁹⁰ Vannoppen, H. (1998). Bronnen en problemen rond migraties naar Amerika, in: *Ons heem*, (1): 19-34: p 21.

Om het geheel wat gestructureerder te maken, hebben we de provincie een onderverdeling gegeven. Voor deze onderverdeling hebben we ons gebaseerd op de toenmalige administratieve arrondissementen van Oost- Vlaanderen. Hiervoor namen we 'De territoriale indeling van België' van Sven Vrielinck ter hand. Het gaat om de volgende arrondissementen: Gent, Dendermonde, Sint-Niklaas, Eeklo, Aalst en Oudenaarde. Deze arrondissementen verschillen in enkele opzichten van de administratieve arrondissementen vandaag. Zo werden er ondertussen heel wat gemeentes samengevoegd of naar een ander arrondissement overgeheveld. In 1975 wordt bijvoorbeeld het aantal gemeenten bij Koninklijk Besluit teruggebracht van 2359 gemeenten naar 589, de belangrijkste wijziging sinds de Franse Tijd. De preciese samenstelling van de toenmalige administratieve arrondissementen is terug te vinden in bijlage IV.

Om de emigratiecijfers in een beter perspectief te kunnen plaatsen, hebben we eerst een schets gemaakt van de demografische evolutie binnen deze Oost-Vlaamse arrondissementen. Hiervoor hebben we ons gebaseerd op volkstellingen, die terug te vinden zijn in ' De territoriale indeling van België' van Sven Vrielinck.

Demografische evolutie Oost- Vlaanderen:

Administratief arrondissement	1890	1900	1910	1920
Aalst	164.937 inwoners	182.651 inwoners	207.109 inwoners	209.033 inwoners
Dendermonde	116.172 inwoners	126.821 inwoners	139.651 inwoners	139.492 inwoners
Eeklo	63.447 inwoners	67.479 inwoners	71.239 inwoners	68.296 inwoners
Gent	354.439 inwoners	384.332 inwoners	411.114 inwoners	405.128 inwoners
Oudenaarde	101.946 inwoners	109.643 inwoners	116.494 inwoners	111.980 inwoners
Sint- Niklaas	148.585 inwoners	159.045 inwoners	174.728 inwoners	173.396 inwoners

Het valt meteen op dat de bevolking in alle arrondissementen flink stijgt. Tot 1910 gaat het overal in een stijgende lijn. Tegen 1920 zien we in alle arrondissementen, behalve in Aalst een kleine daling van het bevolkingsaantal in vergelijking met 10 jaar eerder. Hier moeten we wel rekening houden met de Eerste Wereldoorlog die er tussen zat. Er zijn mensen gesneuveld en gevlucht. Enkele vluchtelingen zijn waarschijnlijk niet teruggekeerd naar België of naar hun oorspronkelijke woonplaats. Deze cijfers wijzen er wel op dat er wel degelijk van een demografische druk sprake

was in Oost- Vlaanderen in het begin van de 20ste eeuw.

Deze cijfers zijn ook broodnodig om het verzamelde cijfermateriaal uit de Venesoenrapporten op een juiste manier te interpreteren. Als er in een bepaald jaar 50 emigranten vanuit het arrondissement Gent naar de Verenigde Staten zouden trekken, dan moet dit helemaal anders geïnterpreteerd worden dan als diezelfde 50 emigranten vanuit een veel dunner bevolkt arrondissement als Oudenaarde vertrokken. Gent is met voorsprong de grootste stad in Oost-Vlaanderen. In elk arrondissement bevindt zich wel minstens een middelgrote stad. De aanwezigheid van een grote stad als Gent had zijn impact op het bevolkingsaantal en de bevolkingdichtheid. Maar om een beter beeld te krijgen van de bevolkingdichtheid moeten we ook de geografische oppervlakte van elk administratief arrondissement kennen. Het administratief arrondissement van Gent beslaat met rond de 943 km² de grootste oppervlakte. Het op een na grootste arrondissement is dat van Sint- Niklaas met 474 km², op de voet gevolgt door het arrondissement Aalst met 468 km² en het arrondissement Oudenaarde met 418 km². De twee kleinste arrondissementen zijn Eeklo met 333 km² en Dendermonde met 342 km². Nu we de oppervlakte van de arrondissementen kennen, kunnen we ook de bevolkingdichtheid berekenen. Dit doen we door het aantal inwoners te delen door de oppervlakte. In onderstaande tabel vinden we de resultaten.

Administratief arrondissement	1890	1900	1910	1920
Aalst	352,4 inw/km ²	390,2 inw/km ²	442,5 inw/km ²	446,6 inw/km ²
Dendermonde	339,7 inw/km ²	370,8 inw/km ²	408,3 inw/km ²	407,8 inw/km ²
Eeklo	190,5 inw/km ²	202,6 inw/km ²	213,9 inw/km ²	205,1 inw/km ²
Gent	375,8 inw/km ²	407,5 inw/km ²	435,9 inw/km ²	429 inw/km ²
Oudenaarde	243,8 inw/km ²	262,3 inw/km ²	278,7 inw/km ²	267,9 inw/km ²
Sint-Niklaas	313,5 inw/km ²	335,5 inw/km ²	368,6 inw/km ²	365,8 inw/km ²

We zien onmiddellijk dat twee administratieve arrondissementen veel minder bevolkt zijn dan de andere, dat zijn de arrondissementen van Eeklo en Oudenaarde. In het arrondissement Aalst kende men de grootste relatieve bevolkingsgroei. In absolute cijfers is de bevolkingsgroei in Gent nog groter, maar nu zien we dat de bevolkingdichtheid in het arrondissement Aalst die in het arrondissement Gent voorbijsteekt ergens tussen 1900 en 1910. Om de resultaten van de Venesoenrapporten ten volle te kunnen begrijpen, moeten we dit cijfermateriaal over de Oost-

Vlaamse bevolking indachtig houden.

Zoals we al in de inleiding van dit hoofdstuk zeiden, hebben we ons op de Venesoerapporten van de jaren 1899, 1901, 1906, 1908, 1911, 1913 en 1914 gebaseerd om de vertrekplaatsen van de emigranten te kennen. We hebben elk rapport bekeken en de vertrekplaatsen vanuit Oost-Vlaanderen manueel geturfd. We hebben enkel de vertrekkers naar de Verenigde Staten meegeteld. Dat wil zeggen dat de vertrekkers naar Canada, Zuid- Amerika en Afrika niet in de statistieken opgenomen zullen zijn. Sowieso is dat slechts een kleine minderheid van de vertrekkers. De overgrote meerderheid van de emigranten trok naar New York. In het vorige hoofdstuk hadden we het al over de andere nadelen van de Venesoerapporten. Zo zijn alleen derde klasse passagiers opgenomen in de rapporten en wordt geen rekening gehouden met die via een andere haven. De resultaten van het turven zullen geen rekening houden met terugkeermigratie. Het is onmogelijk daar voor een volledige provincie op te kunnen letten.

Een ander probleem zijn de namen van de gemeentes. Venesoen hanteerde zelf verscheidene schrijfwijzen voor een en dezelfde gemeente. Dat kan in sommige gevallen voor verwarring zorgen. Een voorbeeld daarvan is de schrijfwijze van de gemeente Boechout. Dit is een gemeente die in de provincie Antwerpen ligt, dus de emigranten vanuit deze gemeente komen niet in ons onderzoek voor. Het probleem stelt zich pas bij de schrijfwijze van de gemeente Boekhoute. Deze gemeene ligt in het arrondissement Eeklo en de emigranten die vanuit deze gemeente vertrokken komen dus wel in ons onderzoek voor. Venesoen schreef Boechout vaak met een 'e' achteraan of Boeckhoute met alleen een 'c' en zonder 'k'. De schrijfwijze van beide gemeentes kan dus makkelijk verward worden. Deze spelfouten hebben veel te maken met de moedertaal van Eugène Venesoen, die Franstalig was. Voor veel Franstaligen zijn bepaalde klanken in het Nederlands moeilijk te onderscheiden. Daarenboven spraken de meeste Vlaamse emigranten geen Frans. Aangezien het hier om derde- klas reizigers ging, kunnen we stellen dat deze emigranten niet tot de gecultiveerde toplaag van de bevolking hoorden. In dat geval zou men in een hogere klasse reizen. In het vorige hoofdstuk zagen we dat dat enkele voordelen opleverde tijdens de reis en bij aankomst in New York. We kunnen dus aannemen dat de meeste emigranten niet bezuinigden op de reiskosten en in een hogere klasse reisden als men zich dat kon permitteren.

Door het verhuizen van archieven en oorlog zijn in de loop der jaren enkele rapporten van Venesoen zoek geraakt. Belangrijk voor ons is dat voor de jaren 1908 en 1911 de maand januari ontbreekt. Van enkele jaren en maanden zijn slechts verkorte versies beschikbaar. Dit wil zeggen dat er geen melding gemaakt wordt van de bestemming van de emigrant, van de som cash hij of zij bij zich had en de verdere opmerkingen over waarom een emigrant voor een bepaalde bestemming koos.

Al deze factoren beïnvloeden dus onze resultaten van het turven, maar waarom kozen we nu precies

voor de jaren 1899, 1901, 1906, 1908, 1911, 1913 en 1914? Zoals we in de inleiding al vermelden, geven deze cijfers een mooi overzicht van de gehele periode die we onderzoeken. De latere jaren zijn misschien wat oververtegenwoordigd. Dat komt omdat de Venesoenrapporten vanaf 1911 wel een beperktere informatie bevatten, maar veel overzichtelijker te boek gesteld staan. Dat maakt het een stuk makkelijker voor ons om er de plaats van herkomst uit te pikken en dus nauwkeurigere resultaten te kunnen bekomen. Het is jammer dat er enkele maanden ontbreken in het jaar 1907, er ontbreekt dus te veel om een adequaat beeld te kunnen schetsen. In het vorige hoofdstuk zagen we dat dit een kanteljaar was in de Belgische emigratie. In 1907 waagden zich de meeste emigranten aan de oversteek. Daarna zouden de emigratiecijfers drastisch dalen als gevolg van een economische crisis in de Verenigde Staten. Om dit nadeel te compenseren kozen we ervoor om de jaren 1906 en 1908 in de statistieken over Oost- Vlaanderen op te nemen. In 1906 zien we al een serieuze stijging in het aantal emgranten en zit het totale aantal emigranten niet veel onder dat van 1907. Vanaf 1908 brengen we de scherpe daling in kaart. Het kantelmoment in de Belgische emigratie zit dus toch in de resultaten verwerkt.

De resultaten van het turven zijn terug te vinden in bijlage IV. Ze zijn allen opgelijst en zijn gerangschikt per administratief arrondissement en per gemeente. Men heeft dus de resultaten per gemeente, per administratief arrondissement en voor de hele provincie Oost- Vlaanderen. Deze resultaten zijn grafisch en overzichtelijker te bekijken in bijlage V. In de grafieken zijn wel alleen de gemeentes waaruit emigranten vertrokken opgenomen. Gemeentes waaruit in geen enkel jaar iemand vertrok, zijn niet in de grafieken terug te vinden. Dit omdat ze niet zullen meespelen in het verdere onderzoek. Uiteraard zijn ze wel terug te vinden in de volledige lijst.

Volgende tabel geeft het aantal emigranten vanuit elk administratief arrondissement weer.

Aantal emigranten per administratief arrondissement

	1899	1901	1906	1908	1911	1913	1914
Aalst	1	7	48	6	32	44	8
Oudenaarde	0	5	2	3	4	2	3
Gent	106	112	333	63	209	269	108
Eeklo	157	81	255	36	115	219	87
Sint-Niklaas	72	103	105	36	34	164	81
Dendermonde	2	4	13	13	12	13	11

Het gros van de emigranten komt uit drie arrondissementen. Deze arrondissementen zijn Gent, Sint-Niklaas en Eeklo. Als we hier de bevolkingdichtheid naast leggen, valt ons meteen op dat de arrondissementen Eeklo en Sint- Niklaas zeer sterk vertegenwoordigd zijn in de emigratiecijfers, ondanks een lage bevolkingsdichtheid. Veel dichter bevolkte arrondissementen als Aalst en

Dendermonde kennen een verwaarloosbare emigratiestroom naar de Verenigde Staten. We zullen ons dus concentreren op de emigratie vanuit Eeklo en Sint- Niklaas om van daaruit een gemeente te kiezen van waaruit een opmerkelijke emigratiestroom vertrekt. De emigratie vanuit deze gemeente mag nog niet eerder onderzocht geweest zijn en de emigratiestroom moet groot genoeg zijn, zodat we

Als we vanuit deze arrondissementen vertrekken, zijn er een aantal gemeentes die ons opvallen vanwege het verloop van de emigratiestroom. Voor het arrondissement Eeklo zijn dit Bassevelde en Sint- Laureins. Dit zijn twee vrij kleine gemeentes met een vrij grote emigratie. Hetzelfde kan gezegd worden over de gemeente Vrasene in het arrondissement Sint- Niklaas. Uiteindelijk opteerden we voor deze laatste gemeente omdat het contrast tussen het aantal emigranten vanuit Vrasene en vanuit de rest van het arrondissement, met uitzondering van Beveren, groter is. De emigratie vanuit Vrasene overtreft zelfs die van Sint- Niklaas, wat toch een middelgrote stad is die dicht in de buurt ligt. In het arrondissement Eeklo lijkt het aantal emigranten gelijkmatiger verdeelt over een aantal gemeentes. We zien naast Sint- Laureins en Bassevelde ook vrij sterke emigratie vanuit Kaprijke, Eeklo, Zelate en Maldegem. Het lijkt ons daarom interessanter om de emigratie vanuit Vrasene te analyseren. In het volgende hoofdstuk gaan we hier dieper op in.

Conclusie

Doordat de Venesoerapporten vooral gebruikt worden voor genealogisch onderzoek, is het niet eenvoudig om de emigranten op afkomst te rangschikken. Voor ons onderzoek was dit noodzakelijk. Door deze rapporten allemaal te volledig te overlopen en de emigranten te turven per gemeente, is het gelukt om dankzij de Venesoerapporten we een beeld te krijgen van de emigratiestroom vanuit Oost- Vlaanderen. Op basis hiervan konden we een gemeente uitkiezen, die we verder gingen onderzoeken. Deze gemeente is Vrasene.

Hoofdstuk 7

Emigratie naar de VS vanuit Vrasene

Inleiding

Om de emigratiestroom naar de Verenigde Staten vanuit Vrasene te analyseren, hebben we opnieuw de Venesoerapporten ter hand genomen. Ditmaal gingen we in alle rapporten op zoek naar emigranten uit Vrasene en noteerden alle mogelijke informatie. Vanuit deze informatie vertrokken we.

Maar voor we beginnen met de verwerking van de informatie uit de Venesoerapporten geven we eerst nog een woordje uitleg over de toenmalige gemeente Vrasene.

Vrasene aan de vooravond van de 20ste eeuw

Vandaag is Vrasene een dorp met een totale oppervlakte van 13,77 km² en 3852 inwoners. Het ligt op een boogscheut van het centrum van Beveren, waar het een deelgemeente van is. Dit is al zo

sinds de gemeentelijke herindeling van 1977. Dit wil zeggen dat Vrasene in onze onderzoeksperiode nog geen deelgemeente van Beveren was. Aan de geografische ligging kunnen we ook zien dat Vrasene niet erg ver van Antwerpen ligt. Dit maakte het voor potentiële emigranten makkelijker om de haven te bereiken. Men moest niet veel onkosten maken om de reis naar Antwerpen te kunnen maken. Deze pushfactor zal zeker wel meegespeeld hebben, maar mag zeker niet als een bepalende factor gezien worden. De onkosten die gemaakt moesten worden voor de volledige oversteek van de Atlantische Oceaan stonden niet echt in verhouding met de onkosten van het vervoer richting Antwerpen vanuit eender welke plaats in Oost- Vlaanderen. Helemaal uitsluiten mag je deze factor natuurlijk ook niet.

Tot het einde van de 19de eeuw was Vrasene een voornamelijk agrarische gemeente. Vooral de teelt van granen, vlas en koolzaad waren van belang. Daarnaast groeide Vrasene uit tot één van de voornaamste Wase centra van klompenmakerij en kantnijverheid door thuiswerksters.⁹¹

Veel informatie over het arrondissement Sint- Niklaas in de 19de eeuw vinden we terug in de landbouwtellingen van 1846 en 1895. Daarin wordt bevestigd dat de regio voornamelijk een agrarisch karakter had. In 1895 was 64 % van de mannelijke bevolking en 36% procent van de vrouwelijke bevolking actief in de landbouwsector. Dit was toen het hoogste gemiddelde van België. De crisis in de landbouw op het einde van de 19de eeuw zal dus zeker een grote rol gespeeld hebben. Zoals we in een eerder hoofdstuk zagen bereikte de crisis haar hoogtepunt tussen 1885 en 1895 en waren er prijsdalingen tot 40% voor agrarische producten. In het begin van de 20ste eeuw nam het aandeel van de landbouw in de totale economie bijgevolg nog meer af.

Tegelijkertijd zien we dat een groot aandeel van de bevolking uit deze regio bestond uit dagloners en thuiswerkers. Deze bevolkingscategorie was misschien nog meer als andere afhankelijk van de conjunctuur. Als het economisch wat minder ging, waren zij meestal vrij snel de dupe. Ze konden makkelijk niet meer aangenomen worden of geen opdrachten meer ontvangen.

Daar komt nog eens bij dat de lonen in het arrondissement Sint- Niklaas in 1895 enorm laag waren. Het gemiddelde dagloon van een volwassen man, zonder voedsel, lag op 1,61 Belgische frank. Voor een vrouw was dit nog een pak minder: 0,94 Belgische frank. Deze lonen zijn iets lager dan het gemiddelde dagloon in Oost- Vlaanderen, respectievelijk 1,63 Belgische frank voor een man en 1,04 Belgische frank voor een vrouw. De lonen waarbij het voedsel inbegrepen was, deden het iets beter tegenover het gemiddelde van de provincie. In het arrondissement Sint- Niklaas verdiende een man gemiddeld 0,9 Belgische frank tegenover 0,84 Belgische frank in Oost- Vlaanderen en een vrouw 0,53 Belgische frank tegenover hetzelfde bedrag in Oost- Vlaanderen. In vergelijking met het jaar 1890 stegen de lonen slechts in een gemeente in het arrondissement Sint- Niklaas. In alle

---

⁹¹ Hasquin, H., Duvosquel, JM., Van Uytven, R. (1880-1881). Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief- geografisch woordenboek. Bruxelles: La Renaissance du Livre, p 1167.

andere gemeenten bleven de lonen gelijk. Onderstaande tabel geeft een ruimere terugblik op de evolutie van de lonen in Oost- Vlaanderen in de 19de eeuw.

	1830	1840	1846	1856	1874	1880	1895
man	1,14	1,13	1,04	1,15	1,58	1,64	1,63
vrouw	0,74	0,71	0,67	0,76	1,02	1,07	1,04

We zien dat de lonen in de hele eerste helft van de 19de eeuw vrijwel constant gebleven zijn. Dit was het gevolg van de economische crisis in de jaren 40 en jaren 50. We zien hetzelfde op het einde van de 19de eeuw. De lonen zijn in 1895 zelfs licht gedaald ten opzichte van de lonen in 1880. Ook hieraan kunnen we zien dat het economisch niet echt voor de wind ging in Oost- Vlaanderen.

Om na te gaan hoe hoog of hoe laag de lonen precies lagen, moeten we ze ook vergelijken met de gemiddelde lonen in België. Deze zijn terug te vinden in de volgende tabel.

	1830	1840	1846	1856	1874	1880	1890
man	1,08	1,14	1,18	1,36	2,04	2,04	1,98
vrouw	0,67	0,7	0,72	0,86	1,22	1,25	1,22

Het is duidelijk dat de lonen in de provincie Oost- Vlaanderen over de gehele 19de eeuw lager lagen dan het gemiddelde loon in België. In vergelijking met de andere provincies in België, had men in Oost- Vlaanderen gemiddeld zelfs de laagste lonen, samen met die in Antwerpen en Brabant. De lonen in Oost- Vlaanderen zijn de laatste decennia wel minder fors gedaald in vergelijking met de meeste andere provincies. Dit kan wel gelegen zijn aan het feit dat de lonen al zeer laag waren en dit al het geval was als het land in een redelijke economische bloeiperiode zat. De hoge lonen in de Verenigde Staten voor hetzelfde werk, sprak daarom meteen aan bij heel wat Belgen. In 1898 maakte het Amerikaanse ministerie van arbeid voor de jaren 1870- 1898 een vergelijking tussen de lonen in een aantal Amerikaanse en Europese steden, waaronder Luik. Daaruit bleek dat in de jaren 90 van de 19de eeuw de lonen in een stad als Chicago tot vier maal hoger lagen dan die in Luik. Voor metsers en steenhouwers kon dit nog oplopen tot vijf of zesmaal hoger. Rond 1900 lagen de lonen in de Amerikaanse metaalindustrie vijf maal hoger dan in België.

Meestal verdienden Walen meer dan Vlamingen omdat zij vaker gespecialiseerde arbeidskrachten waren, waar een grote vraag naar was in de VS.⁹² Het verschil tussen de laagste lonen in België en die in de VS waren dus wel enorm, hoewel we wel rekening moeten houden met de kostprijs ginder. Vlees was over het algemeen vrij goedkoop, maar een eigen huis was dan weer duur.

Dankzij Vrielinck kunnen we het totale aantal inwoners in Vrasene nagaan. Dit overzicht is afgeleid van de verschillende bevolkingstellingen.⁹³

1830	1846	1856	1866	1876	1880	1890	1900	1910	1920
5350	3932	3943	3844	3803	3785	4058	4110	4012	3663

De grote daling van het aantal inwoners in 1846 is het gevolg van territoriale veranderingen. Tot 1845 behoorde Meerdonk ook tot Vrasene.⁹⁴ In de loop van de 19de eeuw zien we de bevolking stilletjes afnemen, om dan tussen 1880 en 1890 spectaculair te groeien. Dit zal waarschijnlijk het gevolg zijn van de demografische transitie. Men leefde langer het uitschakelen van verscheidene doodsoorzaken en de verbetering van de hygiëne. Tegelijkertijd waren dit juist de jaren van grote onrust en ontevredenheid. Men kon alleen maar hopen op betere tijden. Toch was de emigratie naar Amerika nog niet op zijn hoogtepunt. Dit kwam voornamelijk omdat het land een slechte reputatie had in België. Het was het land van de wilden, dieven, deserteurs en misdadigers.⁹⁵ Eerder zagen we ook dat men in de Verenigde Staten ook met een economische crisis moest afrekenen. Tot 1900 bleef de bevolking redelijk aangroeien, maar tussen 1900 en 1910 bleef de bevolking stabiel. Als we het aantal emigranten die vanuit Vrasene in beschouwing nemen, zien we dat langeafstandsemigratie hier zeker wel een rol gespeeld heeft. De emigratie naar de Verenigde Staten was namelijk op zijn top tussen 1900 en 1910.

Maar hoe zag de bevolking van Vrasene eruit aan de vooravond van de 20ste eeuw? Op een totale bevolking van 4058 mensen in 1890 waren er 2030 mannen en 2028 vrouwen. Een nagenoeg gelijke verdeling met andere woorden. Vrasene had een zeer jonge bevolking. 1282 inwoners waren

⁹² Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren: pp 13-14.

⁹³ Vrielinck, S. (2000). De territoriale indeling van België (1795- 1963): bestuursgeografisch en statistisch repertorium van de gemeenten en de supracommunale eenheden (administratief en gerechtelijk). Leuven: Universitaire pers: pp 1774-1775.

⁹⁴ Hasquin, H., Duvosquel, JM., Van Uytven, R. (1880-1881). Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief- geografisch woordenboek. Bruxelles: La Renaissance du Livre, p 1167.

⁹⁵ Goddeeris, J. & Houthaeve, R. (1983). Flandria Americana: een studie van Vlaamse emigranten naar het Amerikaanse continent. Kortemark- Handzame: Familia et Patria: p 119.

onder de 15 jaar (waarvan 654 jongens en 628 meisjes). Dit is meer dan een vierde van de totale bevolking. We kunnen dus spreken van een hoge nataliteit. 1988 inwoners waren tussen minstens 15 jaar en maximum 54 jaar. Hiervan waren er 967 inwoners mannen en 1021 vrouwen. 788 inwoners van Vrasene hebben een leeftijd van boven 54 jaar. Onder hen 409 mannen en 379 vrouwen.

Ongeveer de helft van de bevolking in Vrasene kon lezen en schrijven: 2128. Het aantal mannen (1140) die konden lezen en schrijven lag iets hoger dan het aantal vrouwen (988) die konden lezen en schrijven. Daaruit volgt dat er dus 1930 mensen niet konden lezen en schrijven, hiervan hadden 890 het mannelijke geslacht en 1040 het vrouwelijke geslacht.

Dankzij de tellingen hebben we ook een zicht op de mobiliteit van de bevolking. 3481 inwoners zijn in Vrasene geboren, tegenover 563 inwoners die in een ander Belgisch dorp geboren zijn. 14 inwoners zijn in het buitenland geboren. Er is dus niet echt sprake van een zeer mobiele bevolking. Een grote meerderheid van de inwoners van Vrasene is gewoon in Vrasene geboren. Zeker het aantal inwoners die geboren zijn in het buitenland, is zeer klein. Dit wijst op een kleine terugkeermigratie. 4045 inwoners hadden de Belgische nationaliteit. 13 inwoners hadden een andere nationaliteit.

Van alle inwoners bevonden zich 26 mannen en 4 vrouwen in het buitenland op het moment van de telling. Zij hadden nog wel hun officiële residentie in Vrasene en werden dus mee opgenomen in de statistieken.

Opvallend is dat er veel inwoners van Vrasene niet gehuwd waren. Er waren 1064 mensen gehuwd tegenover 2787 celibatairen en 206 weduwes of weduwnaren. Om deze cijfers juist te interpreteren moet men wel rekening houden met de bevolkingspiramide. De 1282 kinderen konden alvast niet gehuwd zijn. Die van de andere bevolkingscategoriën konden dat wel. Alles in acht genomen, waren er dus enkele honderden mensen niet gehuwd of nooit gehuwd geweest.

We kunnen besluiten dat er op sociaal- economisch vlak zeker een aantal pushfactoren aanwezig waren in het Vrasene van de 19de en begin 20ste eeuw. De lonen lagen lager dan in de rest van België en men had af te rekenen met een crisis in de landbouw, wat de belangrijkste bron van inkomsten was voor deze agrarische gemeente. Daarenboven was de geografische ligging ideaal om de haven van Antwerpen op een makkelijke en goedkope manier te kunnen bereiken.

Nu we wat meer te weten zijn gekomen over Vrasene, kunnen we de emigratie naar de Verenigde Staten vanuit Vrasene eens onder de loep nemen.

Emigratie naar de VS vanuit Vrasene

Vooraleer we beginnen met de analyse van de emigranten uit Vrasene, moeten we nogmaals herhalen dat de Venesoenrapporten voor het jaar 1900 niet meer terug te vinden zijn en dat er een aantal jaren niet compleet zijn. Van het jaar 1907 ontbreken de maanden januari, februari en alles na de maand september. Van het jaar 1908 ontbreekt januari en is er van augustus en september slechts een verkorte lijst voorhanden. In de Venesoenrapporten van het jaar 1911 ontbreekt wederom januari en zijn van alle andere maanden slechts verkorte lijsten voorhanden, dit laatste geldt ook voor het jaar 1913. Ook in het jaar 1914 gaat het om een verkorte lijst, er zijn in dat jaar tevens geen rapporten meet vanaf 27 juni.

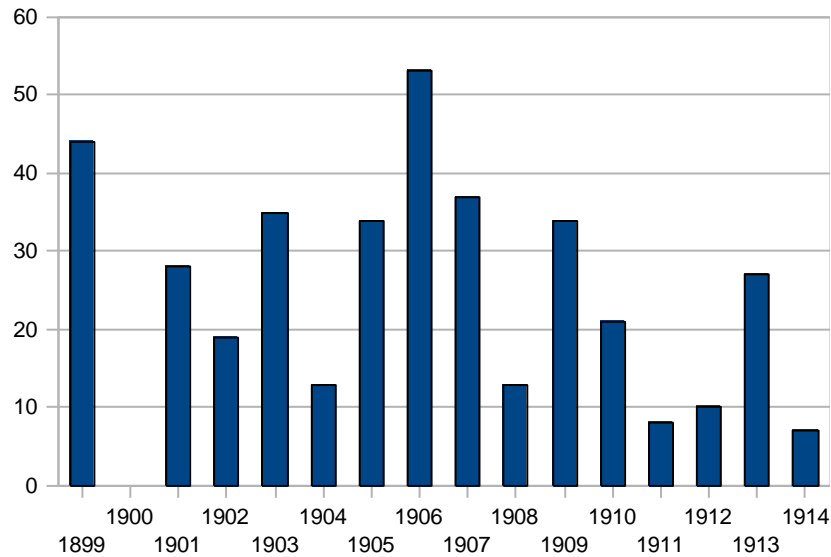
Wat bedoelen we nu juist met verkorte lijsten? In dergelijk geval hebben we minder informatie over de emigrant. Normaal gezien zijn we via de Venesoenrapporten telkens op de hoogte van zijn of haar vertrekdatum, naam, leeftijd, geslacht, beroep, geldsom, bestemming, en een opmerking (een vraag van Eugène Venesoen naar het doel of waarom van de emigratie). Bij de verkorte versies is een deel van de informatie verloren gegaan. Voor deze emigranten beschikt men enkel over de vertrekdatum, de naam, het geslacht, de leeftijd en het beroep.

De volwassen mannelijke emigranten waren een stuk makkelijker te analyseren dan de vrouwelijke emigranten. In de meeste gevallen hadden zij geen beroep en moest men de opmerking gewoon bij haar man gaan zoeken. Van de kinderen zijn we ook enkel op de hoogte van de naam en de leeftijd, zij vergezelden wel altijd een van de ouders en zo konden we de bestemming afleiden.

Een volledige lijst met alle informatie over de emigranten uit Vrasene naar de Verenigde Staten uit de Venesoenrapporten, is te vinden in bijlage VI.

De totale emigratie vanuit Vrasene

Allereerst werpen we een blik op de totale emigratie vanuit Vrasene naar de Verenigde Staten tussen 1899 en 1914.

Op de y-as vinden we het aantal emigranten uit Vrasene terug, op de x-as zien we het jaar van vertrek. We zien dat het aantal vertrekkers vanuit Vrasene grote schommelingen vertoont. We moeten wel rekening houden met bovenstaande opmerkingen: de jaren 1907, 1908, 1911 en 1914 zijn niet helemaal compleet en het jaar 1900 is ons onbekend. Enkele jaren kunnen dus een hogere emigratie naar de Verenigde Staten kennen dan die in de grafiek weergegeven is. De top van de emigratie vinden we wel ongeveer terug op hetzelfde moment als het toppunt van de Belgische emigratie, namelijk 1906 en 1907. Het inzakken van de emigratie nadien heeft vooral te maken met een economische crisis in de Verenigde Staten en in mindere mate met het strenger worden van hun beleid. Opvallend is dat de emigratie vanuit Vrasene vrij vroeg op gang gekomen is. Terwijl in de rest van België pas sprake was van een grotere emigratie rond 1901, kent de emigratie vanuit Vrasene al een eerste piek in 1899. Jammer genoeg schommelt de emigratie vanuit Vrasene teveel om hier grote uitspraken over te kunnen doen.

Wanneer in het jaar vertrok men nu? Uit de volgende tabel is af te leiden in welke maanden men het meest ontscheepte in Antwerpen. We moeten hier wel nog eens vermelden dat er in de Venesoenrapporten van sommige jaargangen een of enkele maanden ontbreken. Dit zal dus van invloed zijn op de resultaten.

Maand van vertrek	Aantal emigranten
januari	13
februari	25

maart	24
april	81
mei	49
juni	51
juli	32
augustus	24
september	41
oktober	19
november	14
december	10

We zien dat er eigenlijk in alle maanden passagiers vertrekken. Toch zijn er enkele grote verschillen in de vertrekmaanden. De populairste vertrekmaanden zijn duidelijk terug te vinden in het voorjaar en in mindere mate in de zomer. In de wintermaanden vertrokken er veel minder emigranten naar de Verenigde Staten. Dit heeft vooral te maken met de omstandigheden tijdens de reis. Tijdens de winter is het veel kouder op zee en is er meer kans op storm. Vreemd genoeg is het wel duurder om te reizen tijdens de lente- en zomermaanden.

De groep emigranten

Hoe zag deze groep emigranten er nu precies uit? Het is belangrijk om een indeling te maken tussen de verschillende emigranten, hiervoor gebruiken we dezelfde indeling die Kurgan- Van Hentenryk eerder gebruikte en terug te vinden is in het hoofdstuk over de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten. We zullen deze indeling nog even kort herhalen. We delen de emigranten op in twee categoriën. De eerste groep bevat passagiers die naar Amerika terugkeren, de tweede groep bestaat uit mensen die voor de eerste maal naar Amerika afzakken met de bedoeling zich daar te vestigen. Dit kunnen we nagaan door de opmerkingen van Venesoën bij elke vertrekkers te bekijken. We moeten hier in het achterhoofd houden dat de vertrekkers die op de verkorte lijsten niet in aanmerking komen om opgenomen te worden in de eerste categorie. Daar staan immers geen opmerkingen bij.

In totaal vertrok er volgens de Venesoënrapporten in de periode tussen 1899 en 1914 die de rapporten bestrijken 383 mensen vanuit Vrasene naar de Verenigde Staten. Onder hen waren er met

zekerheid 57 terugkeerders. Zij behoren dus tot de eerste groep vertrekkers. Van 44 emigranten kunnen we niet achterhalen tot welke groep zij al dan niet behoorden. Er kan dus wel met zekerheid gesteld worden dat de groep terugkeerders slechts een minderheid vormde van de totale groep emigranten. Dit ligt in lijn met de bevindingen van Kurgan- Van Hentenryk voor België. Zij stelde dat ongeveer 21% van de totale groep emigranten bestond uit terugkeerders. Voor Vrasene zullen we dus aan een nog iets lager percentage komen van rond de 17%. De grote meerderheid van de vertrekkers (83%) bestond dus uit emigranten die nooit meer naar België zouden terugkeren of dit pas na geruime tijd, na Wereldoorlog I, zouden doen. Deze laatste groep lijkt mij bijzonder klein te zijn.

Wat betreft het geslacht en de leeftijd van de vertrekkers, beschikken we wel over de nodige informatie voor alle emigranten. Op de tabel hieronder is het aantal emigranten per leeftijdscategorie en per geslacht te zien.

leeftijdscategorie	geslacht		totaal
	mannelijk	vrouwelijk	
0-5	31	26	56
6-11	8	9	17
12-17	2	3	5
18-25	117	26	143
26-30	54	15	69
31-35	33	13	46
36-40	25	2	27
41-50	15	1	16
51- ...	2	1	3
onbekend	1	0	1
totaal	287	96	383

We zien dat de groep emigranten uit Vrasene vooral uit mannen bestaat (ongeveer 75% van de totale groep). Als er dan al vrouwen de oversteek zijn het dan nog vooral minderjarigen die met hun hele familie meereizen, vrouwen die met de kinderen hun man achterna reizen of samen met hun man vertrekken nadat die al dan niet al eens vertrokken was. In slechts zeer uitzonderlijke gevallen

zijn er vrouwen die alleen reizen. Zij zijn dan meestal toch nog op weg naar hun man of vader, een zekerheid in Amerika. Dit heeft alles te maken met de gevaren tijdens de oversteek. Een vrouw alleen was daar meestal niet voldoende tegen gewapend en stond ook meteen in de belangstelling van mannen die uit waren op een avontuurtje. Later zou men daar maatregelen tegen nemen en de vrouwen en mannen aan boord van de schepen volledig van elkaar af te scheiden. Net zoals dat gebeurde met passagiers die in een andere klasse reisden. Deze pogingen waren echter niet altijd even succesvol en het bleef een gevaarlijke overtocht.

Ongeveer een 20% van de groep emigranten bestond uit kinderen onder de 18 jaar. In deze leeftijdscategoriën is de verhouding tussen jongens en meisjes ongeveer gelijk. Deze minderjarigen werden meegesleept door hun ouders. Ook enkele baby's (van pas enkele maanden oud) maakten de oversteek. Voor hen was de reis immers gratis. Voor de andere kinderen moest men minder betalen voor een ticket dan voor een volwassene. De kostprijs werd niet alleen betekend op de nodige plaats, maar ook op de hoeveelheid voedsel dat nodig was. Een kind heeft minder voeding nodig en kost dus minder.

Emigranten ouder dan 50 jaar zijn zeldzaam. We nemen aan dat mensen zich op een bepaalde leeftijd niet meer in een avontuur willen storten en alles achterlaten wat ze tijdens hun leven opgebouwd hebben. Het moge duidelijk zijn dat emigreren meer een zaak was van jonge mensen. Deze mensen hadden vaak nog geen gezin en eigen woonst en dus hadden ze ook minder te verliezen. Hoe meer iemand op het spel staan heeft, hoe minder hij of zij geneigd is om risico's te nemen. Al zullen er altijd uitzonderingen zijn die de regel bevestigen.

Als we deze cijfers vergelijken met die van Kurgan- Van Hentenryk voor België, dan zien we dat ze in dezelfde lijn liggen. Het percentage mannen tussen 18 en 25 jaar ligt wel een stuk hoger dan het gemiddelde voor België. Rond de 30% van de emigranten uit Vrasene behoren tot deze categorie tegenover 22% voor heel België. Er vertrekken ongeveer evenveel kinderen uit Vrasene als het gemiddelde in België, maar deze zijn gemiddeld wel jonger en behoren meer tot de jongste leeftijdscategorie van 0 tot 5 jaar. Er reizen ook opvallend minder vrouwen af vanuit Vrasene. Kurgan- Van Hentenryk komt aan een totaal van 32% tegenover 25% voor in ons onderzoek.

Kortom de emigratie bevestigt de trends in het onderzoek van Kurgan- Van Hentenryk, maar deze trends tekenen zich nog iets scherper af.

De volgende tabel geeft een overzicht van de beroepen van de emigranten. Hierbij zijn wel enkele opmerkingen nodig. Als bij een emigrant 'zonder werk' vermeld staat, wil dit zeggen dat zo expliciet in het rapport stond. Als er helemaal geen informatie over het beroep in het rapport stond, dan staat er 'niet vermeld'. Dit laatste is vooral het geval bij vrouwen die met hun man en/of hun kinderen meereizen. Misschien wil dit zeggen dat zij huisvrouwen waren of misschien werd hun beroep niet

gevraagd omdat ze geen gezinshoofd waren. Alleszins behoren niet alle vrouwen tot die categorie. Anderen staan te boek als kantwerkster of dienstster. De mijnwerkers en de vormgieters in de statistieken zijn mannen die terugkeren naar Amerika, alwaar ze dat beroep uitoefenen. Er is namelijk geen mijnbouw of staalnijverheid in Vrasene. Vanzelfsprekend werden kinderen niet opgenomen in deze statistiek, zij hadden immers nog geen job wegens te jong of ze werden er niet naar gevraagd.

Beroep	Aantal emigranten
klompenmaker	45
mandenmaker	1
landbouwer	75
dagloner	99
havenarbeider	3
vormgieter	2
mijnwerker	3
vrachtvoerder	2
herder	2
kantwerkster	7
sjouwer	1
bakker	6
dienstmeid	1
smid	1
schipper	1
schoenmaker	2
timmerman	2
machinist	1
herbergier	2
Zonder werk	9
Niet vermeld	39

De overgrote meerderheid van de uitwijkelingen is terug te vinden in drie beroepskategoriën: klompenmakers, landbouwers en dagloners. Dit heeft alles te maken met de economische situatie in Vrasene. Vrasene is een agrarische gemeente. De landbouw kreeg het door alle economische veranderingen hard te verduren en dat is meteen ook de verklaring van het hoge aantal landbouwers en dagloners die de weg naar de Verenigde Staten insloegen. Dankzij Hasquin weten we dat Vrasene een belangrijk centrum was voor de klompenmakerij in het Waasland. Blijkbaar boerde deze sector ook een stuk minder goed tegen het begin van de 20ste eeuw. Een vreemde vaststelling is dan weer dat er slechts 7 kantwerksters de sprong waagden. Nochthans was kantnijverheid ook een belangrijke sector in Vrasene en was de kantnijverheid een van de industrietakken die het het zwaarst te verduren kregen tijdens de industriële revoluties. Misschien kunnen we een verklaring zoeken in het feit dat er vooral vrouwen werkzaam waren in deze sector en zij minder geneigd waren om op eigen houtje te emigreren en meer afhankelijk waren van wat hun man van plan was.

Waar gingen deze emigranten nu voornamelijk naar toe? Venesoen stelde ze telkens de vraag wat hun bestemming was, zo konden we dus deze vraag beantwoorden. Jammer genoeg konden we niet nagaan of de uitwijkelingen na hun aankomst in de Verenigde Staten wel degelijk naar die plaats vertrokken. Even goed konden zij van plan veranderen of werden ze omgepraat door oplichters na aankomst in New York. Omdat de Belg geen avonturier of pionier is, getuige de lage emigratiecijfers, nemen we aan dat de meesten zich aan het oorspronkelijke plan hielden. Te meer omdat ze meestal niet zomaar naar een bepaalde plaats trokken, maar dit weloverwogen deden. Later meer hierover. Onderstaande tabel geeft ons een beeld van de aankomstplaatsen van de emigranten. Bij de kinderen die samen met hun ouders reisden staat geen bestem vermeld, we nemen in deze tabel aan dat zij naar dezelfde bestemming vertrekken als hun ouders. Ze zijn dus wel opgenomen in deze statistiek.

Bestemming	Aantal emigranten
Norway, Michigan	188
Grand Rapids, Michigan	2
Marquette, Michigan	2
Chicago, Michigan	32
Gladstone, Michigan	6
Boyne City, Michigan	1

Loretto, Michigan	2
Vulcan, Michigan	11
Bay City, Michigan	6
De Pere, Wisconsin	1
West- Superior, Wisconsin	3
Wausaukee, Wisconsin	3
Green Bay, Wisconsin	1
Hazel Green, Wisconsin	1
Anaconda, Montana	3
Baker City, Oregon	1
Everett, Washington	39
Elk, Washington	2
Coram, California	1
Corona, California	1
Charleroi, Pennsylvania	1
New York City, New York	1
St- Charles, Missouri	20
Moline, Illinois	1
Kewanee, Illinois	2
South Bend, Indiana	1

Het is duidelijk dat een overgrote meerderheid van de emigranten uit Vrasene naar Norway in Michigan trok. Geen enkele andere bestemming komt zelfs in de buurt. Chicago, St Charles en Everett trekken nog een aardig aantal vertrekkers aan, maar de rest is zelfs verwaarloosbaar te noemen. In Norway was er veel werk in de mijn en had men ongespecialiseerde arbeiders nodig en kon men 1,5 dollar of 1,75 dollar per dag verdienen. In St Charles kon men werken in de smelterijen, maar hiervoor had men liever gespecialiseerde arbeiders. Emigranten uit Wallonië waren er meer gegeerd. Uit Vrasene vertrokken vooral ongespecialiseerde arbeidskrachten.

De staat Michigan steekt er geweldig bovenuit. In het onderzoek van Kurgan- Van Hentenryk zien we dat Michigan er ook bovenuit steekt, maar dat doen staten als Illinois, Pennsylvania en Indiana

ook. Uit Vrasene trokken er wegeteld drie man naar Illinois, een naar Pennsylvania en een naar Indiana. Hoe kunnen we dit nu verklaren? Dit komt omdat emigranten uit een bepaalde streek gaan samentropen, wat met het jobaanbod te maken heeft, maar ook met kennissen. Zo trokken de meeste Henegouwers naar Pennsylvania omdat de meeste onder hen arbeiders waren en deze staat in volle industriële expansie was. We zien een contrast met de Vlamingen, die meestal actief waren in de landbouw. Zij trokken vaak naar Michigan en Illinois. Men raadde aan om, indien men wou verder doen met landbouw, een staat te kiezen met ongeveer hetzelfde klimaat als in België. Maar vanuit Vrasene trok men toch niet naar Illinois, maar wel massaal naar Michigan. Meer zelfs, het klimaat moet niet meteen de reden geweest zijn voor hun vertrek naar Michigan want de overgrote meerderheid liet de job die hij of zij in Vrasene uitvoerde voor wat ze was en ging werken in de steengroeve of de mijn. Wellicht is de verklaring te vinden in de opmerkingen van Venesoen, waarin wat informatie staat over waarom de emigrant ergens heen trok. We zien dat bijna niemand zich in het grote onbekende stortte, maar men telkens naar een kennis of familielid trok. Als het dat niet was, vergezelde men wel iemand die iemand kende. Er is in dit verband ook een rol weggelegd voor de terugkeerders en de brieven die men naar huis stuurde. Blijkbaar waren die enthousiast en konden ze anderen overtuigen om ook te vertrekken.

Hier kunnen we de Network Theory uit de artikels van Douglas Massey zien. We krijgen een bewijs van het bestaan van netwerken van interpersoonlijke banden die migranten, oud-migrant en niet-migrant verbinden door middel van vriendschap, verwantschap of afkomst van een gezamenlijke gemeenschap. Deze banden zorgen ervoor dat er meer mensen willen migreren nadat de migratie eenmaal gestart is, want deze banden verlagen de risico's en de kosten. Voor de emigranten uit Vrasene bleken deze banden van belang te zijn.

De meeste Belgische emigranten vertrokken met een slechts een beperkt budget (veelal minder dan 100 frank) op hun lange reis naar de andere kant van de Atlantische Oceaan, maar hoe zat het nu met de vertrekkers uit Vrasene? Spendeerder zij het meeste geld aan de bootreis of hielden ze nog wat zakgeld over? In deze tabel tellen we zonen en dochters die meereisden met hun ouders niet mee. Zij hadden in geen enkel geval zelf geld op zak. Ze reisden mee met hun ouders, die het budget beheerden. De reizigers die geen geld op zak hadden, zijn allen volwassen vrouwen die in het gezelschap van hun man en/of kinderen reisden. De man beheerde het geld.

Geldsom op zak (in frank)	Aantal emigranten
0	8

1 - 50	159
51- 100	62
101 - 150	15
151 - 200	8
201 - 250	3
251 - 500	9
501- 1000	0
1000 - ...	0

Eerder zagen we al aan de hun beroepen dat de meesten geen grootverdieners waren, wat uit blijkt uit het feit dat ze in de derde klasse reisden. Nu wordt dit bevestigd door de som cash dat de emigranten op zak hadden. Indien men 100 frank op zak had dan zal het veel geweest zijn. Een aantal waagden het zelfs om met 10 frank te vertrekken. Veel kan men met zo'n bedrag niet doen. Waarschijnlijk wachtte kennis of familielid hen op aan de haven en zorgde die ervoor dat men toch een nieuwe start kon nemen in het beloofde land. Een andere oorzaak is natuurlijk de leeftijd van de emigranten, ze zijn bijna allen aan de jonge kant en hebben de kans nog niet gehad om veel bezittingen en geld te verzamelen voor ze vertrokken.

Diegenen die met het gezin afreisden hadden meestal grotere sommen mee. Zij moesten dat gezin ook onderhouden en dus automatisch meer geld nodig dan diegenen die alleen voor zichzelf moesten zorgen.

De emigranten uit Vrasene hadden over het algemeen nog minder geld op zak dan de gemiddelde Belgische emigrant. De Belgische emigrant was niet rijk te noemen, maar bevond zich meestal toch een categorie hoger. Dat gemiddelde wordt vooral omhoog getrokken door de Waalse emigranten. Zij waren beter gekwalificeerd en hadden beter betaalde jobs. Zij emigreerden niet uit pure armoede, maar om gewoon meer te verdienen. Vlamingen zijn een ander verhaal. Zij leefden nog net iets miserabeler en zagen meestal geen toekomst meer in hun eigen contreien.

Men moet meestal voorzichtig zijn met te stellen dat de emigranten die naar Amerika vertrokken de armen zijn, want in veel gevallen konden echte armen de reis heen niet eens betalen. De bootreis alleen kostte al enkele honderden franken, veel meer dus dan de meesten op zak hadden. In het geval van Vrasene profiteren velen van de gedaalde reiskosten om een nieuw leven op te bouwen. Ze werden vooral gedreven door de landbouwerocrisis of het gebrek aan goed betaalde jobs. In België ging al hun geld op aan overleven, door naar Amerika te gaan, hoopten ze zich wat meer te kunnen permitteren.

Conclusie

De gemiddelde emigrant was jong, behoorde meestal tot het mannelijke geslacht en verdiende niet veel. Het lijkt erop dat hij of zij vooral aangetrokken werd door de hogere lonen in de Verenigde Staten en de overtuigd werd door kennissen of familieleden om de oversteek te maken. Dit laatste kan belangrijk zijn voor het laatste nodige zetje.

Hij was meestal actief in de landbouw en zei dat werk vaarwel voor een job in de mijn of steengroeve. De meeste emigranten trokken daarvoor naar Norway in Michigan. Het feit dat ze veelal voor dezelfde bestemmingen kozen, duidde weer op de rol van kennissen en familieleden.

De emigratie vanuit Vrasene begon al vroeg in 1899, om zijn toppunt te bereiken in 1906. Na 1907 werd het een stuk minder, maar waren er wel pieken in 1909 en 1913.

Uiteindelijk emigreerde slechts een klein deel van de bevolking van Vrasene naar de Verenigde Staten, maar dat kleine deel is procentueel tamelijk groot te noemen in vergelijking met andere gemeenten.

Hoofdstuk 8

Besluit

De emigratie uit Vrasene zou model kunnen staan voor de emigratiebeweging uit Vlaanderen. Ze is niet echt te vergelijken met de emigratie vanuit Wallonië door het economische contrast tussen beide landsdelen. De Vlaming was niet echt een pionier die de wereld ging ontdekken en dat kan ook gezegd worden over de Vrasenaar. Er vertrekken dan wel opvallend veel emigranten vanuit Vrasene, maar men vertrok niet zonder duidelijke toekomstvisie of banden overzee. Zoals in het vorige hoofdstuk al duidelijk werd, kunnen we daar de Network Theory in ontdekken. Deze theorie

haalt het belang aan van kennissen en familieleden in het proces van migratie. In ons onderzoek zien we dit duidelijk terugkeren. Het leek wel of er niemand vertrok die nog helemaal niemand aan de overkant van de Atlantische Oceaan kende. Helemaal op eigen houtje vertrekken en een nieuw leven opstarten was voor velen iets te risicovol. Men had het liefst zoveel mogelijk zekerheden rondom zich.

Ook van de Institutional Theory vinden we sporen terug in ons onderzoek. Zo werd in 1888 het Sint Raphaëlsgenootschap opgericht met als doel de emigrant beter te informeren en te begeleiden. Het genootschap was vooral een tegengewicht tegen de corrupte migratieagenten en onderagenten. Deze agenten probeerden de onwetende emigranten zoveel mogelijk geld te ontfutselen. Het Sint Raphaëlsgenootschap kan dus gerust gezien worden als een private vereniging die de emigratie bespoedigde. Men kan zich wel de vraag stellen of de emigratie in zo'n grote getale toenam door de oprichting van dergelijk genootschap. De veiligheid van de emigrant was er alleszins niet helemaal door gewaarborgd.

De laatste theorie over het bestendigen van internationale migratiestromingen, de Cumulative Causation Theory, kunnen we niet zo goed nagaan in dit onderzoek. Als men naar de Network Theory kijkt, is het wel zo dat migratie een zichzelf voedend proces is, maar we konden niet nagaan of de jobs die de immigranten in Amerika in het begin van de 20ste eeuw deden, gezien werden als echte migrantenjobs vanuit een bepaalde sociale context.

Moeilijker om na te gaan zijn de theoriën die proberen om migratiestromen te verklaren. De neoklassieke theorie lijkt bijzonder goed van toepassing te kunnen zijn op onze casus. Men vertrok omdat men in Amerika een job kon krijgen, die bovendien nog eens veel beter betaalde dan een job in de eigen streek. Als je weet dat Vrasene bij de armste gemeenten van België hoorde, is dit een logische verklaring, zeker als je naar de grote loonverschillen kijkt. Het lijkt ons de voornaamste pullfactor te zijn. Dit wordt bevestigd door grote daling van het aantal immigranten na 1906- 1907. Je kan stellen dat de Amerikanen vanaf dat moment zelf minder arbeidskrachten nodig hebben. Maar voor een lokale entiteit als Vrasene kan je dit in twijfel trekken. De totale emigratiecijfers schommelen namelijk wat en volgen niet helemaal de Belgische lijn, zodat er enkele jaren een uitzondering vormen op de regel. Op het microniveau zal de kosten-batenanalyse zeker meegespeeld hebben voor de emigranten die vertrokken naar Vrasene. De analyse zal puur cijfermatig zeker een positieve uitkomst gehad hebben, maar vlakt deze theorie het menselijk en emotionele aspect niet teveel uit? Men mag niet vergeten dat velen hun geboortedorp sowieso niet willen verlaten. Ook hier kan de Network Theory aanvullen. Naast een positieve kosten-batenanalyse had men misschien iemand nodig die kon overtuigen. Een kennis of familielid dus die met enkele fantastische verhalen thuis kwam. Om het emotioneel gemis te verkleinen ging men

daarom vaak naar dezelfde vestigingsplaatsen. Voor de mensen uit Vrasene was de vestigingsplaats bij uitstek Norway.

The New economics of migration theory lijkt deels op te gaan voor de emigratie uit Vrasene. In deze theorie gaat men ervan uit dat individuen niet in staat zijn om de risico's te beheersen. Gezinnen maken gezamenlijk de beslissingen en kijken naar het inkomen van het hele gezin. Aan de ene kant komt deze theorie wat tegemoet aan het te grote individualisme van de neoklassieke theorie, maar we kunnen ook niet stellen dat alles met het volledige gezin besloten wordt. Maar de meeste emigranten uit Vrasene zijn wel jonge mannen die alleen naar Amerika vertrokken. Een deel van hen moet de risico's toch beheerst kunnen hebben. Wat wel voor deze theorie pleit, is dat de emigranten meestal met of naar kennissen afreisden. Zo konden ze toch gezamenlijk de risico's dragen. Aan de andere kant zijn er ook een pak gezinnen die gezamenlijk afreisden of waarvan de pater familias al een verkennende tocht gemaakt had om dan later zijn gezin te laten overkomen.

De Dual Labour Theory gaat ervan uit dat emigratie niet door rationele beslissingen van individuen tot stand komt, maar eerder door de vraag van samenlevingen. Hier spelen pullfactoren een grotere rol dan de pushfactoren. Deze theorie lijkt niet echt op te gaan voor de emigratie uit Vrasene in het begin van de 20ste eeuw. Dit is namelijk het moment waarop de Verenigde Staten stilaan genoeg begint te krijgen van al die immigranten en begint met het nemen van restrictieve maatregelen. De samenleving is dus geen vragende partij meer. Toch zien we dat de migratie vanuit België en Vrasene na de eeuwwisseling alleen maar toeneemt. Om pas tegen 1907 zijn piek te bereiken. De maatregelen hadden dus niet veel geholpen. Wat wel voor deze theorie spreekt is dat de intrinsieke arbeidsvraag van de samenleving pas in 1907 fel verminderde door een economische crisis, waarna de emigratie wel degelijk afnam. Wat het geval ook is, we kunnen met zekerheid zeggen dat deze theorie te weinig aandacht besteed aan de pushfactoren.

De laatste theorie die we bespreken is de World systems theory. Deze theorie gaat ervan uit dat de penetratie van de kapitalistische economie in de niet-kapitalistische samenlevingen (op jacht naar hogere winsten), een mobiele bevolking creëert die geneigd is om te migreren. Ook hier kunnen we zaken uit gebruiken. Het is door de tweede industriële revolutie dat de economische organisatie in West- Europa volledig veranderde en er vele landbouwers werkloos werden. De hoofdzakelijk agrarische gemeenten als Vrasene ondervonden daar het meest last van.

Om uiteindelijk een beetje een goed beeld te krijgen van emigratie moet men al deze theoriën dus samengooien. Elk van hen kan een deel van de emigratie verklaren. Toch moeten we tot het besluit komen dat ook deze theoriën niet alles verklaren. Zoals we ook al in de inleiding zeiden is migratie een complex proces. Bij elk onderzoek lijkt het complexer te worden. Men kan proberen emigratie te verklaren aan de hand van tal van push- en pullfactoren, maar de ultieme verklaring voor een

migratiestroom bestaat niet.

Ik hoop een idee gegeven te hebben over de emigratiestroom vanuit Vrasene naar de Verenigde Staten in het begin van de 20ste eeuw, maar beseft dat dit niet meer kan zijn dan een idee. We weten nu wel hoe deze migratiestroom er ongeveer uitzag, ondanks alle tekortkomingen waar we rekening mee moesten houden.

BIBLIOGRAFIE:

Bronnen:

Gemeentelijk archief en documentatiecentrum Melle:

Bauwens, G. (2001). Venesoerapporten 1896-1899. Belgische passagiers, waaronder emigranten naar Amerika, Canada, Nieuw Zeeland, Zuid-Afrika voor de jaren 1896-1899. eigen beheer, Wilrijk.

Bauwens, G. (2003). Venesoerapporten 1909-1914. Belgische passagiers, waaronder emigranten naar Amerika, Canada, Nieuw Zeeland, Zuid-Afrika voor de jaren 1909-1914. eigen beheer, Wilrijk.

Bauwens, G., Deruyter, R., Palmans, J. (1996). Belgische emigranten naar Amerika 1903-1904.

Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Antwerpen, Ekeren.

Deruyter, R. (1998). Belgische emigranten naar Amerika 1905. eigen beheer, Ekeren.

Deruyter, R. (1999). Belgische emigranten naar Amerika 1906. eigen beheer, Ekeren.

Deruyter, R. (2000). Belgische emigranten naar Amerika 1907-1908. eigen beheer, Ekeren.

Kennive, D., Vanderhaeghe, J., Schilders, M. (1992). Emigranten naar Amerika. Vlaamse Vereniging voor Familiekunde Antwerpen, Antwerpen.

Faculteitsbibliotheek Letteren en Wijsbegeerte:

Statistique de la Belgique, Agriculture Recensement General 15/10/1846. Publié par le ministre de l'interieur, Bruxelles, 1850.

Statistique de la Belgique, Recensement général de l'agriculture 1895. Publié par le ministre de l'agriculture et des travaux publics, Bruxelles, 1900.

Statistique de la Belgique, Recensement général 1890.

Statistique de la Belgique, Recensement général 1880.

Literatuur:

Art, J., Vanhaute, E. (red.) (2003). Inleiding tot de lokale geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw. Gent: Mens en cultuur uitgevers Gent.

Baeckelandt, R. (2004). Emigratie naar Amerika (1905-1906). In: Land van de Woestijne, 27 (4): 9-56.

Blom, JCH., Lamberts, E. (red.) (2004). Geschiedenis van de Nederlanden. Baarn: HB uitgevers.

Bodnar, J. (1985). The transplanted: A history of immigrants in urban America. Bloomington: Indiana University Press.

Buyck, R. (2004). Kaprijkenaren trokken naar Amerika: 1873-1926, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 55: 5-52.

Cuypers, J. (2003). Groot-Assenede en haar emigranten, in: *De twee ambachten*, 11 (2): 3-125.

De Groote, K. (1994). Emigranten uit het land van Nevele vermeld in de Venesoerapporten, in: *Mensen van toen*, 4(2): 34-43, 4(3): 58-66 & 4(4): 82-95.

Demarrez, I. & Peeters, F. (1999). Egemse migranten naar Amerika (1901-1910), in: *De roede van*

Tielt, 30 (1-2): 2-56.

Demarrez, I. (2004). Van Meulebeke naar New Flanders, Pennsylvania. Het Amerikaans avontuur van Karel Verbeke, in: *De roede van Tielt*, 35 (1): 3-37.

Dillen, K. (2000). Migranten en migratiebewegingen in het arrondissement Gent tijdens de tweede helft van de 19e eeuw: casus: de emigratie naar de Noord-Franse textielstad Armentières. Gent: Universiteit Gent.

Dumoulin, M., Witte, E., Eliane, G., Dujardin, V., Nandrin, J.P., Gerard, E., et al. (2006). Nieuwe geschiedenis van België I (1830-1905). Tielt: Lannoo.

Dumoulin, M., Witte, E., Eliane, G., Dujardin, V., Nandrin, J.P., Gerard, E., et al. (2006). Nieuwe geschiedenis van België II (1905-1950). Tielt: Lannoo.

Fahrmeir, A., Faron, O. & Weil, P. (2005). Migration control in the North Atlantic world. New York/Oxford: Bergahn Books.

Feys, T. (2003). De regeringspolitiek met betrekking tot de Belgische emigratie naar de Verenigde Staten via de haven van Antwerpen. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent.

Fones-Wolf, K. (2004). Transatlantic craft migrations and transnational spaces: Belgian window glass workers in America 1880-1920, in: *Labor history*, (45): 299-321.

Goddeeris, J. & Houthaeve, R. (1983). Flandria Americana: een studie van Vlaamse emigranten naar het Amerikaanse continent. Kortemark- Handzame: Familia et Patria.

Hallaux, J. (1999). Des habitants de Corroy-le-Grand émigrent massivement vers les Etats-Unis, in: *Bulletin du cercle historique de Chaumont-Gistoux*, (29): 11-19.

Hallaux, J. (1999). Des habitants de Chaumont-Gistoux et Dion-Valmont émigrent massivement vers les Etats-Unis, in: *Bulletin du cercle historique de Chaumont-Gistoux*, (43): 4-7 en (45) 17-19.

Hasquin, H., Duvosquel, JM., Van Uytven, R. (1880-1881). Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief- geografisch woordenboek. Bruxelles: La Renaissance du Livre.

Hatton, T. & Williamson, J. (2005). *Global migration and the world economy: two centuries of policy and performance*. London/Cambridge: the MIT Press.

Hirschman, C. (1999). *The handbook of international migration: the american experience*. New York: Russel Sage Foundation.

Jaloun, R. (2002). *Landverhuizers: Antwerpen als centrum van komen en gaan*. Antwerpen: uitgeverij Pandora.

Kaspi, A. (1988). *Geschiedenis van de Verenigde Staten van Amerika*. Utrecht: Spectrum.

Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). *Two studies on emigration through Antwerp to the New World*. Brussels: Center for American studies.

Maesen, L. (1978). *De regeringsbemoeiing in de organisatie van de emigratie via Antwerpen naar Latijns-Amerika*. Licentiaatsverhandeling aan Universiteit Gent.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1994). An evaluation of international migration theory: the north american case, in: *Population and development review*, (20, nr 4): 699-751.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal, in: *Population and development review*, (19, nr 3): 431-466.

Milh, C. (2007). *Belgische emigratie naar de Republiek van Brazilië tussen 1889 en 1914*. Licentiaatsverhandeling aan de Universiteit Gent.

Morelli, A. (1999). *Belgische emigranten: oorlogsvluchtelingen, economische emigranten en politieke vluchtelingen uit onze streken van de 16e eeuw tot nu*. Berchem: EPO.

Muller, K. (2003). L'émigration du Luxembourg belge aux Etats-Unis d'Amérique documentée dans la 'Luxemburger gazette' (1871-1918), in bulletin trimestriel de l'institut archeologique du Luxembourg, (LXXIX): 3-26.

Norton, M.B., Katzman, D.M., Escott, P.D., Chudacoff, H.P., Paterson, T.G., Tuttle, W.M., et al. (1999). *A people and a nation, a history of the United States, volume B: since 1865*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Stengers, J. (1978). *Emigrants et immigration en Belgique aux XIX et XX siècle*. Brussel: académie royale des sciences d'outr-mer.

Stols, E. & Dumoulin, M. (1987). *La Belgique et l'étranger aux XIXe et XXe siècles*. Louvain-la-Neuve: UCL. Collège Erasme.

Stols, E. Emigratie en immigratie in historisch perspectief, in: Martens, A en Moulaert, F. (eds.), *Buitenlandse minderheden in Vlaanderen- België*. Antwerpen: de nederlandse boekhandel. P123-144.

Van de Bilt, E. (1995). *Een samenleving op de rails: de Verenigde Staten tussen 1776 en 1917*. Nijmegen: SUN.

Vander Stichele, J. (1987). Stadsverlaters 1867- 1880, in: *De Leiegouw*, (29): 276- 291.

Vannoppen, H. (1998). Bronnen en problemen rond migraties naar Amerika, in: *Ons heem*, (1): 19-34.

Van Stekelenburg, H. (2000). *De grote trek: emigratie vanuit Noord-Brabant naar Noord-Amerika: 1947- 1963*. Tilburg: stichting zuidelijk historisch contact.

Van Zielegheem, F. (1995). 100 jaar emigratie van Lichtervelde naar Amerika, in: *Jaarboek heemkundige kring Karel van Poele*, (11): 23-78.

Verheyen, P. (1992-1993). Emigratie naar de USA, in: *Het land van Beveren*, (35): 11-15 & (36): 146-152.

Vranken, J., Timmerman, C., Van der Heyden, K. (red.) (2001). *Komende generaties: wat weten we (niet) over allochtonen in Vlaanderen?* Leuven: Acco.

Vrielinck, S. (2000). *De territoriale indeling van België (1795- 1963): bestuursgeografisch en*

statistisch repertorium van de gemeenten en de supracommunale eenheden (administratief en gerechtelijk). Leuven: Universitaire pers.

Willcox, W.F. (1969). International migrations. New York: Gordon and Breach.

Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. (2005). Politieke geschiedenis van België, van 1830 tot heden. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Yans-Mclaughlin, V. (1990). Immigration reconsidered. New York/Oxford: Oxford university press.

Zolberg, A. (2006). A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America. Cambridge/London: Harvard University Press.

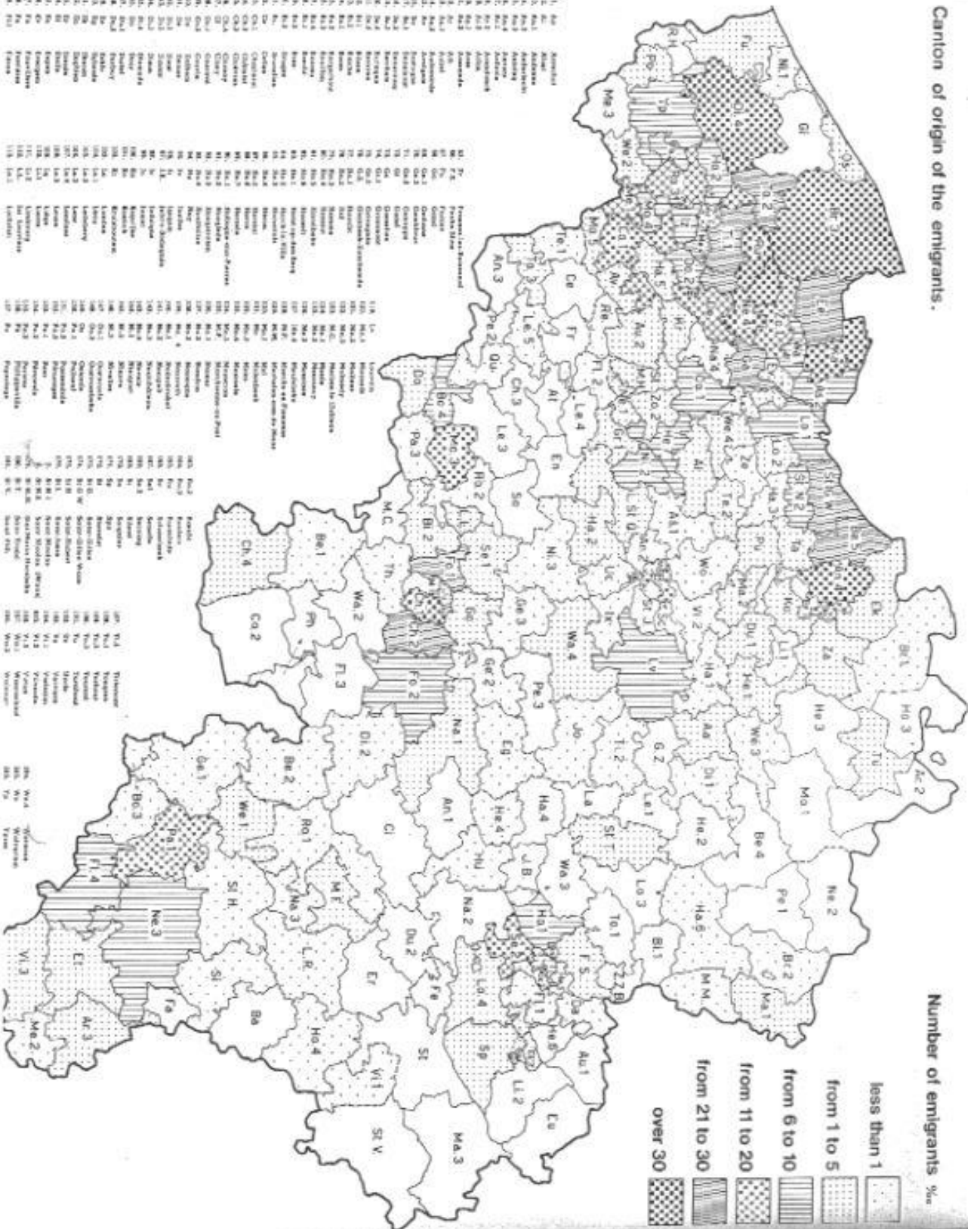
Bijlagen

- I) Kaart van België met het percentage emigranten per kanton. In: Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: tussen p 21 en p 22.
- II) Bestemmingen van emigranten vanuit België. In: Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 44.
- III) Beroepen van gezinshoofden die emigreerden. In: Kurgan- Van Hentenryk, G. & Spelkens, E. (1976). Two studies on emigration through Antwerp to the New World. Brussels: Center for American studies: p 45.
- IV) Resultaten van het turven in de Venesoerapporten voor Oost- Vlaanderen.
- V) Grafieken van het turven in de Venesoerapporten voor Oost- Vlaanderen per administratief arrondissement.
- VI) Volledige lijst met emigranten uit Vrasene tussen 1899 en 1914 uit de Venesoerapporten.

Bijlage I

Canton of origin of the emigrants.

Number of emigrants %

less than 1
 from 1 to 5
 from 6 to 10
 from 11 to 20
 from 21 to 30
 over 30

1	Al	Albanien	91	25	Al	Albanien	91	25
2	Al	Andorre	92	25	Al	Andorre	92	25
3	Al	Autriche	93	25	Al	Autriche	93	25
4	Al	Belgique	94	25	Al	Belgique	94	25
5	Al	Bulgarie	95	25	Al	Bulgarie	95	25
6	Al	Danemark	96	25	Al	Danemark	96	25
7	Al	Espagne	97	25	Al	Espagne	97	25
8	Al	France	98	25	Al	France	98	25
9	Al	Allemagne	99	25	Al	Allemagne	99	25
10	Al	Grèce	100	25	Al	Grèce	100	25
11	Al	Irlande	101	25	Al	Irlande	101	25
12	Al	Italie	102	25	Al	Italie	102	25
13	Al	Israël	103	25	Al	Israël	103	25
14	Al	Japon	104	25	Al	Japon	104	25
15	Al	Corée	105	25	Al	Corée	105	25
16	Al	Chine	106	25	Al	Chine	106	25
17	Al	Inde	107	25	Al	Inde	107	25
18	Al	Indonésie	108	25	Al	Indonésie	108	25
19	Al	Malaisie	109	25	Al	Malaisie	109	25
20	Al	Philippines	110	25	Al	Philippines	110	25
21	Al	Russie	111	25	Al	Russie	111	25
22	Al	Taiwan	112	25	Al	Taiwan	112	25
23	Al	Thaïlande	113	25	Al	Thaïlande	113	25
24	Al	Vietnam	114	25	Al	Vietnam	114	25
25	Al	Yugoslavie	115	25	Al	Yugoslavie	115	25
26	Al	Amérique du Nord	116	25	Al	Amérique du Nord	116	25
27	Al	Amérique du Sud	117	25	Al	Amérique du Sud	117	25
28	Al	Océanie	118	25	Al	Océanie	118	25
29	Al	Autres	119	25	Al	Autres	119	25
30	Al	Non renseigné	120	25	Al	Non renseigné	120	25

Province
 Antwerp
 Brabant
 West Fland
 East Fland
 Hainaut
 Liege
 Lambert
 Luxembourg
 Namur
 Unspecified
 Total

APPENDIX I
Destination of Emigrants (%)

Destination	Heads of Families	Accompanying Family Members	Emigrants going to Heads of Families	All Emigrants
<i>United States</i>				
Maine	1	—	—	p.m.
New Hampshire	1	—	6	2
Vermont	—	2	—	p.m.
Massachusetts	22	14	29	22
Rhode Island	11	22	16	14
Connecticut	1	—	2	1
New York	45	32	43	42
New Jersey	27	18	45	29
Pennsylvania	80	166	145	111
Delaware	1	—	—	p.m.
Maryland	1	2	2	2
West Virginia	2	2	6	3
South Carolina	1	4	—	1
Florida	1	—	—	p.m.
Ohio	13	14	27	16
Indiana	62	54	45	57
Illinois	257	148	223	229
Michigan	184	82	159	158
Wisconsin	25	34	12	24
Minnesota	22	16	10	18
Iowa	10	6	14	10
Missouri	25	16	21	23
North Dakota	3	—	2	2
South Dakota	1	2	—	1
Nebraska	7	8	6	7
Kansas	15	42	33	24
Tennessee	—	2	—	p.m.
Alabama	—	—	2	p.m.
Mississippi	2	—	—	1
Texas	6	6	4	6
Montana	—	2	—	p.m.
Wyoming	1	2	—	1
Colorado	4	6	4	5
New Mexico	—	4	—	1
Arizona	1	—	—	p.m.
Washington	3	4	12	5
Oregon	5	—	8	5
California	8	10	4	8
Total	848	720	880	828
<i>Canada</i>				
Quebec	25	18	20	22
New Scotia	6	2	14	7
Ontario	6	4	8	6
Alberta	14	18	11	15
Manitoba	57	60	47	57
Saskatchewan	9	26	10	13
British Columbia	6	10	4	6
Total	123	138	114	127
<i>Argentina</i>				
Spain	21	16	6	17
Switzerland	4	2	—	3
<i>Other countries</i>				
Unspecified	—	118	—	22
Grand Total	1,000	1,000	1,000	1,000

Bijlage III

APPENDIX II

Profession of Heads of Families (%)

Profession	Unaccompanied Heads of Families	Accompanied Heads of Families
<i>Primary sector :</i>		
Agriculture	49	38
Others	1	1
	} 50	} 39
<i>Secondary sector :</i>		
Extraction industries	7	24
Food and drink	2	3
Tobacco	1	—
Wood and Cork	4	3
Textile	2	4
Clothing	3	1
Metallurgy and metal manufacturing	3	3
Glass	2	3
Building	4	4
Other industries	1	1
	} 29	} 46
<i>Tertiary sector :</i>		
Transport	1	1
Business	1	1
Other services	2	1
	} 4	} 3
<i>Unskilled jobs</i>	13	9
<i>Unemployed</i>	3	1
<i>Unspecified</i>	1	2
Total	100	100

Bijlage IV

Bijlage V

Bijlage VI